

Миколі Гоголю - 200 років!

За час більш ніж двохсотлітньої історії гостинні стіни Ніжинської вищої школи відвідували представники державної, політичної, мистецької еліти. Науковці, державні діячі, письменники, представники іноземних держав не раз переступали поріг Гоголівського вузу. Повний перелік високоповажних гостей, які вшанували своєю присутністю наш вуз, зайняв би не одну сторінку. Усі вони залишили свої враження про перебування у Ніжинській вищій школі. Ми пропонуємо вашій увазі деякі враження гостей про наш навчальний заклад та їхні міркування про геніального випускника – Миколу Гоголя.

Надзвичайний і Повноважний посол Канади в Україні пані Абанна Дан: «Я згодна з журналістом Ларисою Івшиною, яка написала, що Ніжинський університет – це український Кембрідж. Це дуже гарний навчальний заклад, і мені здається, що рівень викладання дуже високий. Я була приємно вражена зустріччю зі студентами та викладачами вашого університету.

Микола Гоголь - ваш випускник? Це письменник зі світовою славою, його твори перекладені на багато мов, включаючи й англійську та французьку, які є державними мовами Канади. Він особливо відомий серед французького населення, оскільки саме вони дуже прив'язані до епохи, в яку творив Гоголь, до проблем, які він порушував у своїх творах.

Ще раз хочу підкреслити, що це митець зі світовим ім'ям. І коли я вперше приїхала в Україну, то я запитала, які книжки українських письменників мені треба купити. Книга Гоголя була однією з перших книг українських письменників, які я прочитала, поряд з Шевченком, Булгаковим та ін.»

Леонід Парфьонов, відомий журналіст, автор аналітичних програм:

«Я дуже давно знав, що Гоголь навчався в Ніжині, але, власне, цим все і обмежувалося... Дуже схоже на Царськосельський ліцей і дуже схоже на Казанський університет. Це певне загальне імперське тодішнє уявлення про освіту, про храм науки, це те, що ніякими наступними радянськими переробками неможливо змінити. Це зразу кидається у вічі.

І Ніжинський ліцей дуже цікавий як школа, в якій уперше, ще в зародковому стані «божественная странность Гоголя» проявилася тут у якихось звичках, поведінці і в тому, як тут він симулював божевілля. І що ще важливо для нас – як він грав тут в театрі і як він раз і назавжди засвоїв цю рідкісну для того часу манеру, яка взагалі до того не зустрічалася, без будь-якої афектації, без будь-якого натиску повідомляти найсмішніші речі».

Дмитро Стус, головний редактор журналу «Київська Русь»: «Я захоплююся вивчення творчості Нестора Кукольника, тому я багато чув про Ніжинський університет, про його традиції та славу. Мені надзвичайно сподобалася публіка, її цікавість, її ерудиція».

Юрій Покальчук, письменник, журналіст: «Враження я б висловив так: круто. Цей раз я пройшовся всією територією університету. У Франції, де я певний час проживав, в одному невеличкому місті, душа міста – це університет. Враження від Ніжина – це університетське містечко. Це європейський стиль. Усі відомі університети знаходяться в невеликих містах.

У дитинстві на мене сильне враження справили повісті Гоголя «Тарас Бульба», «Вій», «Страшна помста». Але повинен сказати, що у нас, в Україні, Гоголь недооцінений. Це

письменник, що першим у світі взяв фольклор, переплутав з реальністю і, таким чином, першим почав писати у манері магічного реалізму, що потім стало візитною карткою латиноамериканської прози».

Юрій Костенко, відомий український політик: «Ваш університет – це таке собі культурне і світле осердя в цілому регіоні. Це один із найстарі-ших закладів освіти Лівобережної України з кращими освітніми традиціями. Маючи таке надбання, треба його примножувати і сприяти тому, щоб про це знало якомога більше українців і молоді.

Гоголь запав мені отією легкістю подачі серйозних проблем через гумор, український гумор, я б сказав, попри те, що він Україну називав Малоросією і не ідентифікував себе як українця. Можливо, він і переживав себе, тому що не міг творити рідною мовою, звідси походив отой внутрішній неспокій, який присутній у його творчості».

Вахтанг Кіпіані, шеф-редактор проекту «Великі українці»: «Коли переді мною, як перед шеф-редактором проекту, постало питання про те, як обрати 12 вузів (в Україні тільки обласних центрів 25), я намагався вибрати місця, які є знаковими для певного регіону, та важливими з погляду культури та історії.

Я також обрав два маленьких містечка, в яких теж є природний науковий інтелектуальний дух, – це Острог і Ніжин. Острог – це Острозька академія, яка має історичні корені у Середньовіччі. І ваш навчальний заклад, відкритий у ХІХ столітті.

Гоголь відомий усьому світу, але перш за все як російський письменник. І це дійсно так, бо він писав російською мовою, російську культуру і літературу ХІХ століття неможливо уявити без Гоголя.

Але водночас будь-який українець, або культурна особистість з іншої країни, читаючи твори Гоголя, вивчаючи критику, оскільки багато вчених намагаються вивчити феномен Миколи Гоголя, розуміють, що він російськомовний, але українець. Він є носієм певної ідеї, певної традиції культури. Навіть слова, які він увів в ужиток у російській мові через свої твори – це спадщина його українства».

Микола Васильович Гоголь (1809 - 1852)

1809 20 березня (1 квітня) – М.В.Гоголь народився в селі Сорочинці Полтавської губернії, дитинство провів у сім'ї батьків Василя Опанасовича Гоголя-Яновського та Марії Іванівни, уродженої Косяровської у маєтку Василівка Миргородського повіту.

1818-19 – Гоголь навчається в Полтавському воєнному училищі.

- 1821** – Миколу прийняли у Ніжинську гімназію вищих наук князя Безбородька. Гоголь захоплюється живописом, бере участь у виставах, виконує комічні ролі.
- 1825-27** – перші літературні спроби Гоголя: вірш «Новосельє», трагедія «Разбойники», повість «Братя Твердиславичи», сатира «Нечто о Нежине, или Дуракам закон не писан» та ін.
- 1827** – «справа про вільнодумство» у Ніжинській вищій школі.
- 1828** – закінчення навчання у Ніжинському ліцеї, від'їзд до Санкт-Петербурга.
- 1829** – під псевдонімом В.Алов видає «ідилію» у віршах «Ганц Кюхельгартен» (написану ще у 1827 р.), яка була негативно оцінена критикою. У липні того ж року їде за кордон, відвідує Любек, Травемюнде, Гамбург.
- 1829** – після повернення в Петербург, Гоголь їде на службу, працює чиновником у різних департаментах.
- У **1830 р.** Гоголь знайомиться з В.О.Жуковським, П.А.Плетньовим, а 20 травня 1831р. – з О.Пушкіним. «Вечера на хуторі близ Диканьки» (1931-32) приносять Гоголю загальне визнання.
- 1834** – призначений ад'юнкт-професором на кафедрі загальної історії при Санкт-Петербурзькому університеті.
- 1835** – виходять збірки «Миргород», «Арабески».
- 1835-36** – робота над першими редакціями «Женитьбы» (1842) і над «Ревізором», перша постановка якого відбулася 19 квітня 1836г. у петербурзькому Александрійському театрі.
- 1836** – червень: від'їзд Гоголя за кордон. Подорож до Німеччини і Швейцарії; листопад: відвідини Парижа.
- 1837** – лютий: звістка про загибель О.Пушкіна; березень: від'їзд із Парижа до Риму.
- 1838** – перебування в Римі. Стілкування з художниками. Дружба з графом І.М.Вільгорським.
- 1839** – 21 травня: смерть графа І.М.Вільгорського; червень-вересень: подорож Гоголя Францією і Німеччиною; повернення в Росію.
- 1840** – травень: повернення в Рим; вересень: відвідування Відня, Венеції, Флоренції.
- 1841** – серпень: завершення роботи над I томом «Мертвих душ»; грудень: заборона цензурою публікації «Мертвих душ».
- 1842** – квітень: дозвіл цензури Санкт-Петербурга на публікацію «Мертвих душ». Повернення до Риму. Прем'єра «Женитьбы» у Санкт-Петербурзі.
- 1843** – вихід друком «Сочинений» Гоголя у 4-х томах; листопад: завершення роботи над першим варіантом продовження «Мертвих душ».

1844 – березень: відвідини Жуковського у Франкфурті.

1845 – липень: спалення нового варіанта другого тому «Мертвих душ».

1847 – публікація «Выбранных мест из переписки с друзьями». Початок стосунків, які продовжувалися 6 років, зі своїм «духовником», отцем Матвієм Константиновським.

1848 – коротке перебування на Святій землі і повернення у Василівку.

1849 – робота над другим томом «Мертвих душ».

1851 – зима: перебування в Одесі; березень: повернення у Василівку; травень: від'їзд у Москву; 10 жовтня: дозвіл цензури на перевидання «Сочинений» Гоголя.

1852 – 4 лютого: останній візит отця Матвія; 11 лютого: спалення третього варіанту другого тому «Мертвих душ».

1852 - 21 лютого: смерть М.В.Гоголя; 24 лютого: похорони М.В.Гоголя у Москві.

Калейдоскоп новин

26 лютого 2009 року до 200-ї річниці від дня народження Миколи Гоголя Історичним науково-дискусійним клубом спільно зі студентською радою історико-юридичного факультету було проведено розширене засідання на тему «Микола Гоголь в історичному і філологічному аспектах».

3 березня 2009 року в стінах Гоголівського вузу пройшла Всеукраїнська лінгвістична конференція «Репресовані мовознавці», присвячена науковцям 20-30х років ХХ століття. У роботі конференції взяли участь такі визначні представники сучасної мовознавчої науки як член-кореспондент НАН України В.В.Німчук, Г.О.Козачук, професор Національного педагогічного університету імені М.Драгоманова, О.Г.Задорожний, відповідальний секретар редколегії журналу «Українська мова» та ін.

11 березня 2009 року до 195-річчя від дня народження Т.Г.Шевченка у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя пройшов вечір-присвята під назвою «У вінок шани великому Кобзарю». Гості мали можливість послухати поезію Шевченка, вірші, написані про нього, прозові уривки текстів, пісні. Серед виконавців – С.Руденко, А.Музика, М.Рабінчук, І.Гоняєва, Д.Ощепков, А.Урбанос, Ю.Павлов, Я.Наріжна, Г.Чешко, а також у заході взяли участь учасники літстудії – Ю.Працюк, В.Сіденко, Н.Січкара.

І, звичайно, нікого не залишили байдужими пісні у виконанні молодіжного хору «Світич», жіночих хорів «Канцона» і «Любава», дуету вокалістів А.Хоменко та В.Коробки (концертмейстери – Г.Брюзгіна, А.Кульбака, Л.Чмелик).

В університеті до 200-річчя від дня народження Миколи Гоголя МГО «Інтелектуальний клуб «Клію» (очолює О.В.Лісовець) та Гоголезнавчий центр (керівник проф.П.В.Михед) зініційювали проведення ряду студентських інтелектуальних акцій, присвячених життєвому і творчому шляху письменника, який навчався в нашій alma mater. 12.02.2009 р. (саме 12 лютого в 1852 році був спалений II том «Мертвих душ») на факультеті психології та соціальної роботи серед 22 команд-учасниць було проведено змагання під назвою «200 хвилин дійства до 200-ліття письменника», а 19 березня цього ж року (за версіями деяких дослідників, саме цього числа за старим стилем і народився письменник) аналогічний турнір «Чи знаєте Ви Гоголя?» був проведений на філологічному факультеті. Учасники інтелектуальних змагань мали змогу показати свої знання про Гоголя та його творчість у грі «Що? Де? Коли?», конкурсі капітанів, ерудит-лото та заробити власним розумом подарунки. Команда-переможниця філологічного факультету отримала змогу ознайомитися із гоголезнавчою розвідкою Юрія Луцького «Страдництво Миколи Гоголя, званого також як Ніколай Гоголь», люб'язно представленою в якості призів Гоголезнавчим центром.

Ніжин у житті і творчості Миколи Гоголя

Загальновідомий факт - протягом 1821 – 1828 років Миколи Гоголь навчався в Гімназії вищих наук князя Безбородька в Ніжині – до недавнього часу критиками та біографами письменника оцінювався негативно. Мовляв, схоластика та муштра, що панували в провінційному вузі, не тільки не розвивали молодого таланту, а й згубно на нього впливали. Така оцінка базувалася на свідченні самого письменника: «если я что и знаю, то этим обязан совершенно одному себе».

Останнім часом усе більш аргументованим стає інший погляд на роки навчання Гоголя в Ніжинській вищій школі. Окремі негативні відгуки письменника про втрачений час у стінах «глузкого заведення» були спричинені його емоційністю та протиріччями внутрішнього життя гімназії. Більше того, у юнака залишилися й гарні спогади про навчання: «Мне здесь очень весело, особливо когда оканчиваю на время свои занятия, которые приносят мне удовольствие неизъяснимое».

Пропонуємо вашій увазі матеріали авторитетних науковців-гоголезнавців про Ніжинський період у житті та творчості письменника.

У кожної людини є місто, яке назавжди входить у її свідомість і життя. Для юнака Гоголя таким став Ніжин, відомий ще з XVII – XVIII століть як один з великих полкових центрів. На початку XIX століття найбільшим надбанням у ньому стала Гімназія вищих наук князя Безбородька, яка була заснована в 1805 році й відкрита в 1820 році відповідно до указів Олександра I за ініціативи графа Безбородька. Це був другий після Харківського університету вищий навчальний заклад, відкритий на території України в XIX столітті і прирівнений до університету. Своєрідність Гімназії полягала у тому, що сюди приймали, в основному, дворянських дітей, які навчалися протягом 9 років: перші три роки отримували початкову освіту, в наступні три – середню, а потім – вищу. Це був єдиний подібний заклад в Україні, який проіснував від 1820 до 1832 року. Гімназія знаходилася в живописній місцевості на березі річки Остер і була оточена старим графським парком, де так любили гуляти гімназисти.

Саме тут із 1 травня 1821 до 27 червня 1828 року навчався Микола Гоголь, який приїхав сюди 12-річним хлопчиком, а поїхав дорослим 19-річним юнаком з романтичними мріями про служіння Вітчизні.

Життя в Гімназії було чітко регламентоване. Заняття проходили з 8 години ранку до 16 години дня. Спеціальний час було відведено для підготовки домашніх завдань. І.С. Орлай, директор гімназії, добився того, що, крім пансіонерів, які знаходилися на повному забезпеченні гімназії, могли навчатися і «вольноприходящие», тобто гімназисти, які платили за навчання, але жили на квартирах у місті і приходили до гімназії тільки на заняття.

Пансіонери проживали в гімназії, їх спальні кімнати знаходилися на третьому поверсі північної сторони. За ними спостерігали наглядачі. Поряд зі спальними кімнатами жили слуги деяких недоростків, серед них і Симон Стекоза, який був приставлений батьком для догляду за Миколою Гоголем у 1821 – 1826 рр. Усі слуги безкоштовно виконували в гімназії якусь роботу.

Як навчався Микола Гоголь? Це питання завжди цікавило дослідників. Відповідаючи на нього, необхідно враховувати, що в гімназії була 4-бальна система оцінювання знань. На щастя, у Ніжинському міському архіві збереглися усі відомості, які дали нам можливість простежити за успішністю Миколи Гоголя. Їх аналіз доводить, що спочатку він навчався не досить старанно, про це свідчать незадовільні та посередні оцінки з окремих предметів, що вивчалися в початкових класах (це стосувалося перш за все математики й латинської мови), але з усвідомленням свого призначення в житті змінюється і ставлення Гоголя до навчання, хоча його успіхи залежали не лише від старанності, але й від здібностей до тих чи інших предметів. Відомості за 6 клас засвідчують, що за перше півріччя 1824 – 1825 навчального року в Гоголя був середній бал із 9 предметів – «3», тобто «добре», і в другому – «3,5», чому відповідало «достатньо добре». Якщо подивитися на оцінки 1828 року, то з кожним місяцем вони покращувалися, хоча результати за рік були виражені

оцінками «2/2,5», тобто середній бал між ними «задовільно» і «добре». На екзаменах він отримав загальну оцінку «4», тобто «відмінно». Як бачимо, Микола Гоголь навчався не так погано, як стверджує легенда.

Саме в Ніжині проходив процес формування Гоголя як майбутнього письменника. І цьому сприяло чимало різних чинників, зокрема, спілкування з простим народом на Магерках, одному з районів Ніжина, заселеному козаками, та на ярмарках.

Гоголь змінювався, коли потрапляв у близьке для нього середовище. Невідомо, скільки разів він бував на Сорочинських ярмарках, але в Ніжині тричі на рік він відвідував їх, насолоджуючись їхнім багатоголоссям та багатством товарів, які виставлялися для продажу. Тому опис ярмарки, поданий у відомій повісті «Сорочинська ярмарка», нагадує нам ніжинську. У Гоголя ніколи не було зайвої копійки, але він робив вигляд, що йому є до всього справа. Він прислухався до розмов, інколи вступав у бесіди, цікавився господарськими питаннями. Любив слухати лірників, спостерігати за поведінкою учасників ярмарки.

Відвідуючи на святах та весільних ігрищах Магерки, Гоголь ніби вбирав у себе пісні та заспівки, приказки, яскраві вирази. Це був перший його досвід збирання того, що створено народом. У 1826 році він почав вести «Книгу всякої всячини, или Подручную енциклопедию», куди занотовував усе, що його цікавило. На багатьох сторінках «Книги...» описуються звичаї українського народу, тут же розміщений і українсько-російський словник.

У гімназії була багата бібліотека, яка щорічно поповнювалася новими книгами. На жаль, навіть вона не зовсім задовольняла зростаючі читацькі потреби учнів старших класів, особливо із сучасної літератури. І студенти почали формувати свою бібліотеку

шляхом придбання книг і журналів за власні кошти. Вони передплачували журнали «Московский телеграф», «Северные цветы», твори О.Пушкіна. В.Жуковського та ін. Цією громадською бібліотекою опікувався Гоголь, який старанно ставився до своїх обов'язків, беріг книги, як коштовності.

У гімназії розкривається акторський талант Гоголя. Директор гімназії І.С.Орлай добився у царя дозволу на організацію студентського аматорського театру, який став єдиним на той час на території України в цивільних навчальних закладах. Душею театру був Гоголь. Тут він був і режисером, і актором, і декоратором. Усі жіночі ролі виконували хлопці. Ставили п'єси російських та іноземних драматургів - Д.Фонвізіна «Недоросль», І.Крилова «Урок дочкам», В.Озерова «Едіп в Афінах» та інші. Гоголь разом зі своїм другом М.Прокоповичем ставили й малоросійські сценки. Надовго залишилися в пам'яті гімназистів ролі, виконані Гоголем.

Починаючи з 1826 року, гімназисти готували рукописні журнали й альманахи, у які заносили літературні твори різноманітних жанрів, які вони писали на заняттях професора

російської словесності та піітики П.Нікольського, а також створені з власної ініціативи. Збереглося немало творів товаришів Гоголя по гімназії, які після закінчення продовжили займатися літературною справою: Н.Кукольника, В.Любича-Романовича, М.Прокоповича, Н.Білевича, Є.Гребінки та інших. Відомі й ніжинські твори Гоголя. Це акровірш на гімназиста Ф.Бородіна, епіграми на Т.Пашенка і М.фон Ріттера, наглядача Зельднера. Товариш Гоголя по гімназії Г.Шапошников відзначав: «Його веселі і смішні розповіді, його жарти, завжди розумні і гострі, без яких не міг він жити, до того були комічні, що тепер не можу згадувати про них без сміху та задоволення».

Про тягу Гоголя до гумористичних, сатиричних замальовок свідчать і його листи, надіслані різним адресатам із Ніжина, а також його відома повість «Нечто о Нежине, или Дуракам закон не писан», яка, на жаль, була знищена Гоголем за наказом директора.

У Ніжині Гоголь написав вірш «Новоселье», елегію «Непогода», баладу «Дві рибки», поему «Россия под игом татар», повість «Братья Твердиславичи», віршовану трагедію «Разбойники», романтичну поему «Ганц Кюхельгартен» та інші. Не всі ці твори дійшли до нас.

Після закінчення гімназії Гоголь вивіз у Санкт-Петербург декілька творів. Вірш «Італія» був надрукований у журналі «Сын отечества», а поему «Ганц Кюхельгартен» видано окремою книжкою.

Листи Гоголя з Ніжина (а їх збереглося 75 - від першого, написаного 10 червня 1821 року, і до останнього, 30 травня 1828 року) у більшості своїй адресовані батькам. Листи Гоголя – це живі свідки його душевного стану, тих почуттів і переживань, які були викликані якимись життєвими негараздами, настроєм чи захопленнями, турботою про батька, матір, сестер, клопотами про закупівлю книг, ліквідацію заборгованості, пошиттям мундирів і шинелі та іншими дрібницями життя. Гоголь розповідає в листах і про свої захоплення, зокрема грою на скрипці, танцями, малюванням, підготовкою до театральних постановок.

Ніжин назавжди увійшов у життя Гоголя. У свою чергу, Гоголь став невід’ємним від історії міста. Іменем письменника названі в Ніжині вулиця, площа, сквер, університет, бібліотека, школа. У місті два пам’ятники Гоголю і меморіальний музей. Студенти отримують Гоголівську стипендію, а вчені університету працюють у Гоголезнавчому центрі і вивчають спадщину письменника, випускають наукові збірники «Гоголе-знавчі студії» і «Література та культура Полісся». Ніжин сьогодні сприймається у світі перш за все як місто Гоголя, яке не тільки пам’ятає великого письменника, але й робить усе, щоб його спадщина глибше вивчалася і пізнавалася, щоб вона допомагала нам жити, стверджувати прекрасне і боротися з тим, що заважає рухатися вперед.

Григорій Самойленко, професор, завідувач кафедри світової літератури та історії культури

Про витоки творчості Миколи Гоголя

Уже не викликає сумніву теза про тісний зв’язок початків творчого становлення Гоголя з ніжинським життям. Територіально й статусно провінційний Ніжин був історично вагомим культурним центром, довгий час зазнавав впливів європейської і національної матеріальної та духовної культури, асимілювавши до реалій українського буття, народних звичаїв та вірувань етнокультурні набутки включених у слов’янське середовище інших народів.

З Ніжином пов'язаний період юності письменника, коли відбувався складний процес формування особистості. Дванадцятилітньому Гоголю належало облаштуватися в новому для нього ніжинському світі, культурний простір якого може бути маркований двома домінантами. Перша - власне, сам Ніжин як сплав історичного минулого і сучасного Гоголю буття із залишками оборонних укріплень колись могутнього міста-фортеці, численними храмами і церквами, інтенсивною торгівлею, поєднанням мовного і культурного середовищ національно і ментально різноликого населення.

Другою домінантою постає Гімназія, споруда якої своїм виглядом, чіткою логікою правильних ліній, пропорцій, білосніжними колонами, що височіли на лівому березі Остра, різко контрастувала з обнесеними тинами хатами довкілля. З маленької Василівки Гоголь перенісся у незна-йомий світ, де йому належало жити й навчатися. Нове середовище було наповнене іншою, ще не відомою Гоголю енергетикою, обумовленою високим інтелектуальним потенціалом, привнесеною викладачами - вихідцями з різних країн європейською культурою, книжним оточенням і культом академічних знань, та, врешті, книжною писемною й усною мовою, яка тут панувала.

У культурному просторі Ніжина важливим фактором впливу на художній світогляд Гоголя стали міфологізовані людською свідомістю поодинокі факти із життя видатних осіб. Підстави для гострого зацікавлення й творчого осмислення гімназистами історичних подій та ролі людини знаходилися й у не такому далекому минулому, а саме наприкінці XVIII ст. Подорож імператриці Катерини II до Криму 1778 р. ще жила у пам'яті представників старшого покоління. Проїзд Україною супроводжувався влаштованими на її честь урочистостями. Про короткочасне перебування в Ніжині Катерини II нагадувала споруджена грецькими купцями тріумфальна арка. Записаний в аналах історії міста візит імператриці згадувався в день затвердження Статуту Гімназії 19 лютого 1825 р. В урочистій промові професор російської словесності П.І.Нікольський із благоговінням говорив про «царський спокій» та «царський спочинок» Катерини Великої в облаштованому для цього будинку О.А.Безбородька. Наразі зауважимо, що Гоголю так само було властиве міфологізування події, яка торкалася знайомих йому осіб. Як відомо, відвідини Катериною Києва під час цієї подорожі різко змінили долю Д.П.Трощинського, відкрили можливість кар'єрного злету. Дорога до Петербурга і слави відкрилася міргородському художникові В.Боровиковському. На замовлення В.В.Капніста він написав картини для інтер'єру будинку, в якому зупинялася під час подорожі Катерина II. Їй сподобалася картина, що й вирішило долю провінційного живописця.

Подібні історії слугували подразником для багатьох молодих людей, пробуджували амбіції, породжували пафосні мрії «сделать жизнь свою нужною для блага государства», чому могла прислужитись зустріч із впливовою особою. Розповсюдженню таких ідей серед гімназистів сприяла й сама атмосфера початку XIX століття. Епоха романтизму була каталізатором життєвих вражень, вимагала осмислення історичних процесів, культивувала особистість, яка активно взаємодіяла зі світом, шукала для себе широкого поля можливої самореалізації. Тож особливого значення набувала віра в долю, фатум, щасливий випадок. Гімназія була однією з тих інституцій, що могла сприяти здійсненню мрії.

В облаштуванні долі Гоголя, як відомо, брав участь Д.П. Трощинський. Родина Гоголів була йому зобов'язана переведенням сина на навчання за казенний кошт. На допомогу всесильного кибинецького вельможі після закінчення навчання сподівалася М.І.Гоголь: «Я ожидаю единственной и самой большой помощи от благодетеля моего Дмитрия Прокофьевича, рекомендательных писем для моего сына и к тем особам, которые будут ему нужны». Гоголя-гімназиста роль бідного родича не дуже влаштовувала. Д.П.Трощинський має оцінити його здібності. Він має справити на нього враження, у

першу чергу, своїми творами. Тоді-то й станеться диво, тим більше, що «ходять вести, будто его высокопревосходительство Дмитрия Прокофьевича приглашают в Петербург». Тому восени 1826 р. він відмовляється від пропозиції надіслати для нього щось із своїх творів, хоч спочатку й збирався. Гоголь писав матері: «после рассудил, что поднесши какую-нибудь эфемерную мелочь, я мало принесу себе пользы и мало хорошего дам о себе мнения, решил, что лучше приуготовить себя к занятиям гораздо важнейшим и сделать что-нибудь достойное внимания просвещенного вельможи, благодетеля Малороссии». Показовим у наведених прикладах є те, що виплекані Гімназією амбіції вели насамперед до реалізації творчих шукань, на результати яких і звертали увагу впливові царські чиновники. Тож можна зазначити, що майбутні гімназистів часто залежало від щасливого випадку, коли в їхньому житті з'являлася якась впливова особа. Підказана життям колізія знайшла художнє втілення у «Ревізорі». Можна стверджувати, що у творчості Гоголя «катерининська» тема викликана українськими ремінісценціями. Модель родинних стосунків із царицею-мамою, Потьомкіним-батьком, козаками-дітьми лягла в основу епізоду «Ночі перед Різдвом», який є, на думку О.Киченка, прикладом «художньої міфопоетичної рефлексії: державний Катерининський міф під пером Гоголя трансформувався у диканьський і запорізький міфи про царів, набуваючи тим самим узагальненого культурно-історичного статусу». Додамо до названого ще й ніжинський складник: ніжинські греки 1785 року їздили на поклін до цариці та отримали бажані привілеї. Ідея всесильної цариці, здатної змінювати долю підданих, знаходить художнє вираження – саме завдяки черевичкам Вакула може здобути щастя з Оксаною. Образ цариці у «Втраченій грамоті» суттєво відрізняється і відповідає народно-фольклорним уявленням та мріям про ідеальну правительку. Вона вдягнена в простий одяг, їсть звичну для людей їжу. Винятковим видається лиш те, що на цариці сіра свитка новісінька, галушки із золота, на голові золота корона. Іншого розвитку набуває «екатерининська» тема у «Майській ночі». Доба Катерини ідеалізується головним героєм і неначе контрастує з його теперішнім життям.

Цікавий до усього Гоголь вбирав усе, що його приваблювало, видавалося новим чи утримувало інформацію, потенційно придатну до використання в майбутньому. Закономірним наслідком цього різнопланового інтересу до світу стала поява «Книги всякої всячини», яку він почав 1826 р. Записна книжка відбиває інтереси Гоголя до різних галузей знань і сторін життя.

Листи свідчать також, що він опановував різні ремесла («хороший портной... работаю на кухне и много кой-чего уже разумею из поваренного искусства»), а після смерті батька цілком серйозно давав матері поради господарського характеру. Серед іншого він виношує плани про будівництво заводу з виготовлення черепиці. Гоголь піклується не тільки про довговічність майбутньої крівлі, але і здатність служити окрасою будівлі, як це він бачив у спорудах Ніжина.

Перші враження Гоголя-гімназиста збагачували його духовний світ і пробуджували цікавість до навколишнього середовища. Так, інтерес до міської культури Гоголь зберігав і надалі. У житті Гоголя важливу роль відігравали Петербург, Москва, Рим, Париж, Єрусалим, які разом із Миргородом сформували міфологему міста у його художньому світі. Вона доповнюється ще одним – провінційним (NN), топос якого географічно визначити важко. Як писав Гоголь у листі до Жуковського від 15 травня 1836 р.: «Провинция уже слабо рисуется в моей памяти, черты ее уже бледны». Саме таким невизначеним є місце дії у «Ревізорі» та «Мертвих душах». На думку С.Венгерова, у їхній основі лежать реалії українського життя, саме «малоросійські враження» надихнули Гоголя на написання «Ревізора». Звернення дослідника до творів Гоголя дозволяє йому дійти висновку: «Провінцію» Гоголь звичайно, міг зобразити тільки свою рідну,

миргородську, ніжинську, полтавську». Він підкреслює, «дія відбувається не в безбарвному російському повітовому містечку, не в статечній одвічно безпробудно-сплячій Чухломі, а саме в Ніжині або навіть Миргороді». Своєрідний міф провінційного міста твориться Гоголем через зображення соціального середовища, предметів матеріальної культури, духовних запитів, релігійних уявлень людей. На цьому наголошує С. Венгерів, обстоюючи думку, що герої «Ревізора» ментально більш «малоросійські», ніж російські, органічно вписуються у «те реально-життєве тло, без якого неможливе навіть саме типове зображення і якого... так потребував автор «Ревізора», і яке «дане не загальноросійською дійсністю, а малоросійською».

Саме до гімназійного періоду належать перші проби пера молодого письменника. Не можна не згадати ранній сатиричний твір Гоголя «Нечто о Нежине, или Дуракам закон не писан», який має українську природу. Він відомий тільки назвами своїх розділів. Розділи сатири («Освящение церкви на греческом кладбище», «Выбор в греческий магистрат», «Всеядная ярмарка», «Обед у предводителя П***», «Роспуск и съезд студентов») визначені топосами, які у наступних творах окреслюватимуть обриси провінційного міста, його «реально-життєве тло».

Розділ «Роспуск и съезд студентов» унаочнював, хоч і у комічному плані, одну із суттєвих особливостей культурного простору повітового міста Ніжина. Назва розділу містила вказівку на особливий ритм життя Гімназії вищих наук, який визначався присутністю гімназистів. Заняття переривалися на зимові та літні канікули, коли вихованці роз'їжджалися по домівках після складання екзаменів та переведення до наступного класу. Зрозуміло, як чекали початку канікулярного часу гімназисти, заздалегідь нагадуючи батькам, коли за ними відправляти екіпажі. Дорогою траплялося багато пригод, адже гімназисти мешкали у сусідніх маєтках і часто їздили разом.

Канікули вносили пожвавлення в життя, переривали сірість «вечного заточення». Згадка про «одно імя» канікул викликала «восхищение», завдяки ним у Гоголя з'являлася можливість «...в одно мгновение ока увидеть всех родных, все близкое сердцу...». Він особливо виділяє з череди одноманітних буднів Гімназії ті православні свята, у які з'являлася можливість зустрічі з рідними. Це, насамперед, «большой самый праздник – Светлое Воскресенье», коли «не работают целую неделю», а також Різдво, коли заняття переривалися з кінця грудня на три тижні.

Протягом певного часу одним із лейтмотивів у листах Гоголя-гімназиста було прохання до батьків забрати його додому на свята. Він наперед будує плани свого від'їзду з Ніжина у листах 1821, 1823-1825 рр. Так, у жовтні 1824 р. він повідомляє батьків, що їх

«...распускать ... будут 18 числа», а приїхати за ним треба 16 грудня.

Про те, «как жарко ... всегда хотел ехать на праздник...» і за допомогою яких аргументів Гоголь підкріплює своє бажання побачитися з рідними, промовисто свідчать ніжинські листи різних років.

1821 р. він просить батьків забрати його на Різдво, при тому посилається на І.С.Орлая, який обіцяв його відпустити за умови гарної поведінки, у 1823 р. своє прохання мотивує тим, що до свят погода «становиться лучше», а 1825 р., натыкає матері на якісь таємничі «основательные причины», через які їхати йому потрібно неодмінно, оскільки з ним буде професор К.В.Шапалинський, запрошений на свята до Д.П.Трощинського. Найважливіший та найдієвіший аргумент Гоголя – що він «еще ни разу на сей праздник... не был дома». Батькам необхідно лише приїхати або прислати за ним, решту Гоголь продумав до дрібниць, включаючи й зміст листа для інспектора. Тому його лист наприкінці 1823 р. нагадує інструкцію: «Советую для этого письмо составить особое, в котором извещайте меня просто, что посылаете экипаж с тем, чтобы я на праздник Р.Х. приехал для свидания к вам».

Знаходячись у гімназичні роки під впливом образів та уявлень, закладених у родині, Гоголь прагнув повернення у Василівку, яка притягувала «затишною патріархальною статикою, життєвою повнотою й цілісністю». Можна висловити припущення, що у період навчання у Гоголя формується «ідеал людського єднання». Він болісно-гостро сприймає, переживає суперечливість життя: прагне бути ближче до рідних, але вимушений залишатися в напівпорожньому пансіоні. Варто додати, що листи Гоголя не тільки передають його стан самотності, але й містять вказівку на те, що слугувало розрадою у такі моменти. Щоразу він просить батьків надіслати книги або повідомляє про те, що у спорожнілому пансіоні він читає книги.

Інтересом до книг і читання гімназисти мали завдячувати Гімназії. Листи і Гоголя, і Гребінки переконують у тому, що книга ставала для них і необхідним засобом для оволодіння тієї чи іншої дисципліни, книга ставала предметом естетичного задоволення, пробуджувала бажання збирати власну бібліотеку. Передплатні видання дозволяли знаходитися у руслі сучасного літературного потоку, стимулювали власні проби пера в новомодному романтичному стилі.

Організація навчального процесу, вибір предметів, майже відкритий доступ до бібліотеки, контакти з викладачами, користування книгами з їхніх бібліотек – все сукупно формувало гуманітарний характер освіти у Гімназії вищих наук. Як відомо, викладання більшості навчальних дисциплін безпосередньо було пов'язане з головними університетськими предметами філологічного та юридичного профілю. На думку Г.Чудакова, «організація педагогічної справи й склад викладачів були кращими, ніж можна було сподіватися».

Тож, можливо, загострене почуття несправедливості у поєднанні з відкритою для гімназистів побутовою стороною життя наставників, включаючи й одвічну «известную слабость», підштовхували до сатиричного зображення «учительського сословия». Герої Гоголя, сходячи на шкільні кафедри, могли вразити і знаннями – «он ученая голова – это видно, и сведений нахватал тьму, ... объясняет с таким жаром, что не помнит себя», і вчинками – «сбежал с кафедры и, что силы есть, хватъ стулом об пол». Така поведінка не має логічного пояснення, скоріше ілюструє «неизъяснимый закон судеб: умный человек или пьяница, или рожу такую состроит, что хоть святых выноси».

Знання і потенціал наставника з глави «Учитель» («Страшный кабан») підносять його над середовищем, у якому він опинився: «педагог имел необъятные для простолюдина сведения, из которых иные держал под секретом». Гімназія не тільки стала осередком здібних і талановитих педагогів. Частина з них належала до масонських кіл і підтримувала широкі контакти великим світом політики.

Таким чином, Гімназія 1820-х років поступово ставала потужним освітнім та культурно-мистецьким закладом. Інтеграція у суспільно-культурне та духовне життя міста була одним із напрямків діяльності керівництва. Творчі здобутки вихованців, представлені на публічних іспитах, були наслідком цілеспрямованої роботи у рамках навчальної програми, тоді як театральні вистави «для запрошених з міста глядачів» дозволяли гімназістам реалізувати творчий потенціал за межами освітнього закладу, готуючи до майбутнього життя у великому світі.

Юлія Якубіна, ст.викладач кафедри світової літератури та історії культур

Гоголіана Олександра Ковальчука

- Шановний Олександрє Герасимовичу, приводом для нашої розмови стала Ваша книга «Гоголь: буття і страх», яка побачила світ у серії випусків авторитетного і знаного серед фахівців збірника «Гоголезнавчі студії» й практично одразу привернула увагу всіх тих читачів, хто цікавиться творчістю знаного у світі письменника-земляка. Уже зараз можна констатувати: подія непересічна у вітчизняному гоголезнавстві. Адже вона знаменує собою певний науковий крок в осягненні творчого генія Миколи Гоголя. Зрозуміло, що цьому передував певний задум, а потому відбувалося його декількарічне втілення. Передусім цікаво, що ж саме «спровокувало» Вас звернутись до Гоголя? Які ж витоки цього рішення? Адже, як відомо, царина Ваших основних літературознавчих студій - жанрово-стильові проблеми української літератури ХХ ст.

– Так. Цілком правильно. Основне коло моїх наукових зацікавлень, у першу чергу, зумовлено моїм фахом. Я – філолог-україніст, і цим практично все сказано.

Щодо Гоголя і його творчої постаті на відчутній відстані часу бачу декілька основних миттєвих передумов. Таємничим і незгасаючим внутрішнім першопоштовхом, мабуть, були найперші напівдитячі читацькі враження, що закарбувались у па-м'яті до сьогодні. Вони радше підсвідомі, спонтанні за своїм безпосереднім змістом.

Потому, через роки, сама духовна атмосфера Гоголівського вузу надихала – або, як Ви кажете, «провокувала» – на спроби літературознавчих розвідок щодо мистецького спадку духовного патрона нашої альма матер. Утім, заради справедливості треба відзначити, що «точкою зіткнення» на цьому етапі були два сцієнтологічні моменти: з одного боку, таємнича творча постать Гоголя з його художньою традицією й знані фігури в українській літературі ХХ ст. (Михайло Стельмах, Олесь Гончар та інші). Йшлося про компаративні характеристики, логічним осердям яких поставав Гоголь. Перший крок було зроблено у 1979 році на всесоюзній Гоголівській конференції у Ніжині. Потім пізніше були гоголівські читання в Полтаві. Публічні виступи показали, що обрана тематика є перспективною, до якої варто звернутися на досить довгий відтинок часу.

- Добре відомо, що художній світ Гоголя - це величезний космос, у з'ясуванні побудови якого більше здогадок, питань, аніж чітких, однозначних відповідей. Як на мене, раз по раз постульована Вашими попередниками таїна письменника - величезний стимулятор до пошуку істини. Як же було у Вашому випадку?

– Безперечно, я згоден з Вами. У процесі довготривалого «перечитування» Гоголя мене зацікавила низка екзистенційних питань, пов'язаних із таємницею Гоголя, місце знаходження та координати якої бачились у витоках творчої особистості письменника, його українському корінні. Містичний світ гоголівських творів підказував спрямованість їх наукового прочитання. Якщо вжити кафкіанський образ, то це був лабіринт, в якому дуже просто за-блукати, вийшовши на манівці.

– За Вашим зізнанням (промовленим в одній із попередніх бесід), перші виступи з гоголівської тематики можна означити як «виступи про...» із відповідним науково-аналітичним інструментарієм. Що ж спонукало Вас ускладнити «точку зору», пов'язавши її з екзистенційною проблематикою?

– Усе це правильно. Але тут було ось таке. Поруч із перечитуванням Гоголя виникла «зовнішня» ситуація, пов'язана із важким утвердженням української державності. Загальна атмосфера довкілля багато в чому перегукувалася із прочитаним у творах письменника. Поволі на поверхню сплило слово-«зачіпка» – страх... Досить містке за своїм буттєвим змістом. Воно осучаснювало Гоголя, давало можливість віднайти взаємозв'язок історії й сьогодення, з його хитросплетінням питань, що залишені без відповіді.

– Чи були тут якісь суб'єктивні чинники чи ж бо каталізатори?

– Радше так. Запамяталась репліка петербурзького літературознавця Володимира Денисова, який під час «круглого столу» однієї з гоголівських конференцій зауважив: «Поза сумнівом, страх у Гоголя присутній, але як його «взяти»?» Ця репліка багато в чому змусила скоригувати аналітичний інструментарій, вкотре перечитати гоголівський текст, звернутись до філософської та психологічної літератури. При з'ясуванні побудови якого більше здогадок, питань, аніж чітких, однозначних відповідей. Пошук правильного шляху бачився у подоланні аналітичних стереотипів, іншому чи ж бо одмінному баченні зачеплених питань. Писалося на тему бажаного, пошукуваного, де осердям бачилась Україна Гоголя як елемент героїзації та подолання того ж таки страху.

– Коли ж Ви впевнились, що обрали правильний шлях дослідження?

– Мабуть, після публікації моєї статті у «Київській старовині» в 1994 р. та реакції на неї з боку М.Яценка, Д.Наливайка, О.Пріцака, чие слово було вагомим та авторитетним. Викристалізувався сюжет страху в Гоголя, з'явилися чіткі внутрішні орієнтири.

– А як же було з Вашими попередниками в цьому питанні? Чи не відчували вторинності свого пошуку в цьому питанні?

– Тема страху в Гоголя не є чистим відкриттям. Адже про це говорили Андрій Бєлий, Григорій Гуковський, Юрій Манн та багато-багато інших гоголезнавців. Але це були радше репліки щодо страху в досліджуваного автора. Питання в їх розвідках не було магістральним, основоположним. Довелося впевнитись, що тут відсутня системність, чітка окресленість буттєвих меж страху. Мене оточив масив цитат, у якому треба було зорієнтуватись і поцінувати їх спрямованість.

– Відкриття «українського» та «російського» проявів страху в Гоголя виявилось очікуваним результатом?

– Тут не можна відповісти одразу, адже мені довелося відштовхуватись не тільки від «моря цитат» моїх попередників, знаних дослідників Гоголя, але й від його промовистих зізнань, зронених як у творах, так і у листуванні до численних адресатів. Понад те, Гоголь – як на мене – виявився класиком страху, людиною, що думала над цим споконвічним питанням, зануреним у глибоку історичну далечінь. Що ж до ментальної біфуркації гегелівського страху, то подібне прочитання теми може кваліфікуватись ще й як варіативне прочитання зі зміною точки координат – від моделюючих, ціннісних до екзистенційних.

– *Як Ви поставились до рецензії К.Родика у газеті «Книжник-ревью», де Ваша книга згадувалась зовсім в іншому контексті, принагідно до сучасного роману?*

– Цілком позитивно. Хоча спершу було й здивування. Однак, потому я дійшов до думки, що це вияв продуктивності запропонованого мною прочитання літературного тексту. Мабуть, у моїй моделі наукової рецепції є типологічні риси (чи ж бо конструкти), чия присутність може бути використана в іншій дослідницько-критичній ситуації.

– *А щодо адаптованого тексту Вашої книги у газеті «Зарубіжна література»?*

– У цьому випадку зроблена блискуча редакторська робота, яка дозволяє розширити коло читачів моєї розвідки про страх у Гоголя. Це – популяризація наукової думки щодо широкої аудиторії.

- *Які ж Ваші подальші плани в цьому напрямі?*

– З цього приводу можна говорити багато. Адже Гоголь практично невичерпний. Знову ж таки його я бачу через призму певної екзистенційної проблеми – смерть, зрада, вибір ... Певний, що екзистенціалізм Гоголя поступово буде актуалізуватись у гоголезнавстві. Кожна доба відкриває свого Гоголя.

– *Успіхів Вам у цій копійкій та нелегкій справі. Будемо чекати нових статей, книг про Гоголя, написаних Вами.*

– Дякую. Буду працювати. А час покаже.

Григорій Киричок, доцент кафедри світової літератури та історії культури

ГОГОЛЕЗНАВЧИЙ ЦЕНТР: проблеми, пошуки, перспективи

2009 рік проголошений ЮНЕСКО роком Гоголя. До святкування 200-ліття з дня народження Миколи Васильовича Гоголя готується і Гоголезнавчий центр Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, відкритий 1995 року в приміщенні фундаментальної бібліотеки вишу. Ініціативу кафедри світової літератури підтримали ректор академік Ф.С.Арват та директор бібліотеки Н.О.Ленченко. Очолує Центр доктор

філологічних наук, професор Павло Володимирович Михед.

Метою діяльності Центру є комплексне вивчення творчої спадщини Миколи Гоголя, історіографії та наукової бібліографії, жанрово-стильової своєрідності, поетики творів письменника в контексті розвитку світової літератури, а також активне

пропагування наукових здобутків вітчизняного гоголезнавства, координація науково-дослідної роботи з науковими та навчальними закладами країни та зарубіжжя. Пріоритетними напрямками роботи центру є видання збірників наукових праць із гоголезнавчої тематики: з 1996 до 2009 р. Центром було видано 17 випусків «Гоголезнавчих студій» – періодичного видання, присвяченого проблемам гоголезнавства і розрахованого не тільки на науковців і студентів, а й широке коло читачів, зацікавлених у творчості Гоголя; поповнення новими надходженнями довідково-бібліографічних каталогів, картотеки з гоголезнавства, ведення щорічної гоголезнавчої бібліографії, яка друкується в «Гоголезнавчих студіях», видання бібліографічних покажчиків. До ювілею письменника в 2009 р. Центр видав покажчик: «Микола Гоголь: українська бібліографія» (вид-во «Академперіодика»). Співавтори - Л.Гранатович, Н.Кузьменко, П.Михед. На цей же рік заплановано вихід бібліографічної праці «Ніжинське гоголезнавство».

Серед основних напрямків діяльності Гоголезнавчого центру також видання антологій і наукових монографій: на ювілейний рік заплановано вихід антології «Родовід Гоголя», що зібрала найцікавіші роботи з цієї тематики, монографії «Гоголь-гімназист у мемуаристиці» та перевидання «Літопису

життя і творчості Миколи Гоголя: ніжинський період (1820-1828)»; публікація наукових статей з гоголівської тематики в періодичних виданнях, участь в університетських і загальноміських заходах, присвячених М.Гоголю, надання консультативної допомоги гоголезнавцям, викладачам, аспірантам, студентам, учителям і школярам, які працюють над дослідженнями життя і творчості Миколи Гоголя: співпраця з науковими установами, навчальними закладами і гоголезнавцями України, Росії та інших країн світу, які досліджують творчість письменника. Так, співробітники Центру взяли участь у міжнародних ювілейних гоголівських зібраннях у Луцьку та Полтаві, на черзі Київ, Москва, Краков.

13-15 травня 2009 р. Центр спільно з кафедрою світової літератури та історії культури (завідувач проф. Г.В.Самойленко) планує провести X ювілейну міжнародну конференцію «Микола Гоголь і сучасний світ», запрошення на яку вже отримали гоголезнавці різних країн.

Євгенія Прохоренко, фахівець Гоголезнавчого центру

НАПЕРЕДОДНІ ВЕЛИКОГО ЮВІЛЕЮ

Ось уже 180 років читають твори Миколи Гоголя в Росії і в Україні. Сперечаються: чий Гоголь? Ми на загал скептично говоримо про впливи літератури на життя, хоч і не відмовляємо зовсім у тому мистецтву і літературі, бо кожний з нас пам'ятає, мабуть, свої враження від прочитаних текстів, як прийнято сьогодні говорити. Та все ж, як би Ви оцінили роль і місце Гоголя в українській і російській культурах?

Чий Гоголь, це питання другого ряду. Гоголя сьогодні читає весь світ, у багатьох країнах склалися потужні наукові школи, твори письменника актуальні: досить подивитися на численні цитування в постмодерністських текстах. Означаючи природу свого часу, Гоголь повторював формулу – «мир в дорозі». Чи не цим він близький сучасності? Світ у дорозі формулює безліч питань і серед іншого – питання вічне: як жити, що вартісне в цьому житті? Гоголь бере людину в її первісній сутності, він віднаходить у ній Божу іскру (навіть серед найнещасніших). Він починає розмову про життя тіла, його буття, і ставлення до нього. Гоголь означив стільки людських типів, подав існування людини в різних формах буття (спокійній і природній, героїчній і жертвоїній, пустій і нікчемній, пожадливій і обмеженій), у високохудожній та захоплювальній формі, чим і привернув увагу читачів. Справді, ціла енциклопедія буття. Разом з тим, Гоголь чітко розставив акценти праведного існування. Це теж приваблює читача.

Що ж до впливів, то питання це дуже складне і дражливе одночасно, однак я спробую сформулювати свою думку. Якщо подивитися навскидь на роль Гоголя і його творчості в історичних долях Росії й України, то вона виглядає досить непростою, тут є свої позитиви і свої мінуси. Точна бухгалтерія у таких речах неможлива і наївно було б намагатися вирахувати та кинути на шальки, хоч спокуса така існує і з'являється особлива гострота в переломні моменти історії.

Якщо говорити про Росію, то можемо сміливо констатувати, що Гоголь залишив глибокий слід в її історичному бутті. Він був ледве не останнім з великих українських місіонерів, похід яких на Москву почався ще з середини XVII ст. і мав на меті інтелектуальну розбудову православної імперії, яка бачилась твердиною християнського світу.

Більше того, Гоголь посилив месіанські спрямування росіян у новий час. Росія була вибрана Гоголем як своєрідне поле й засіб оновлення християнської віри. Самочинне апостольство, а саме так, я вважаю, є підстави оцінювати і кваліфікувати стрижневий вектор життя письменника і мислителя, Гоголь вирішив реалізувати саме на російському просторі. Росія своїми масштабами відповідала грандіозності його задуму. Це була спроба втілення православної редакції «нового християнства». Така собі контрреформація.

До слова, про апостольство. Мені доводилося читати Вашу статтю про апостольський проект Гоголя. Там Ви говорите, що Гоголь плекав цю думку ще в дитинстві?

Якщо вже бути точним, то початки цього сягають історії одруження батьків Гоголя – Марії Іванівни Косяровської і Василя Опанасовича. Про це розповіла свого часу Марія Іванівна в листі до С.Т. Аксакова. Йдеться про містичне провиддя, про сон, який наснився Василю Опанасовичу, коли він був ще хлопчиком. Нагадаю його коротко: «Васюта»... стояв у храмі по лівій стороні; раптово царські ворота відкрилися, й вийшла цариця у порфирі й короні і почала говорити до нього словами, яких він не пам'ятав: «Ти зазнаєш багато хвороб, ...але все минеться, – Цариця Небесна сказала до нього: ти видужаєш, одружишся, і ось твоя дружина». Мовивши ці слова, підняла вгору руку, і він побачив біля

ніг її маленьке дитя, що сиділо на підлозі, і риси його закарбувалися у пам'яті». Василь Опанасович забув цей сон, але якось у містечку Яреськах, куди сім'я їздила на молебень до церкви, він побачив у домі тітки майбутньої дружини на руках годувальниці семимісячне маля. Він ясно розгледів обличчя дитини, на яке уві сні вказувала Богородиця. Він нікому не розказав про це, але почав часто бувати в домі й залюбки грався з дитиною, дивуючи дорослих своїм завзяттям. Коли майбутній дружині мало виповнитися чотирнадцять років, Василь Опанасович побачив «той самий сон і в тому самому храмі, але не царські ворота відкрилися, а бічні олтаря, і вийшла дівчиця у білому платті з сяючою короною на голові, краси неописаної, і, вказавши у лівий бік, сказала: «Ось твоя наречена». Він озирнувся в той бік і побачив дівчинку в білій сукні, яка сиділа за роботою перед маленьким столиком і мала ті самі риси обличчя». Після цього Василь Опанасович попросив руки Марії Іванівни. Про цю подію знали в сім'ї, її не раз згадував Гоголь. Саме в ній, на мою думку, витоки ідеї обраності, особливого призначення, якого тримався Гоголь до останнього подиху. Трагічні, передсмертні його дні були теж нічим іншим, як з'ясуванням стосунків з Господом.

На цьому події, що спрямовували Гоголя до ідеї обраності й особливого призначення, не завершилися. Двоє перших дітей народилися мертвими. Тоді Марія Іванівна дала обітницю перед чудотворним образом Миколи Диканського: якщо народиться син, назвати його Миколою – на честь святого. За словами сестри Ольги, «любив згадувати про те, чому назвали його Миколою». У віці дев'яти років помер брат Іван. І в глибоко релігійній свідомості Гоголя, який вийшов із середньовічного українського села і був глибоко віруючою людиною, не могла не з'явитися сакральна думка: Господь чомусь благоволить до тебе, не випадково Він оберігає тебе. Ось де, на мою думку, коріння Гоголевого апостольства. Він протягом усього життя відчував власне особливе покликання. Звідси його замкненість, таємничість, певна дивакуватість, іноді зверхність.

Але повернемося до власне ідей апостольства Гоголя і його впливів на російську культуру. Якщо узагальнити, що пропонує Гоголь сучасному російському суспільству?

По-перше, Гоголь констатував неможливість подальшого повноцінного життя в умовах омертвіння душі людської. Він закладав у глибини російської свідомості ідею перемін, яка з роками лише розросталася й актуалізувалася в наступні епохи, завершившись жахливим переворотом та руйнацією підвалин національного буття народу. Хоч сам Гоголь бачив і проповідував іншу форму оновлення світу – через ідею особистісного самовдосконалення і особистого спасіння вірою. Ідея ця виявилася дуже дратівливою і не спрацювала не тільки тому, що позитивістська доба проголосила смерть Бога, але і тому, що поставила перед кожною людиною велике завдання, яке виявилось не під силу. Егоцентризм своєї праведності полишився непорушним. І благополучно дожив до сьогодні. І тим, зрозуміло, Гоголь актуальний не тільки для росіян. То є універсальна проблема. Гоголь прищепив російському суспільству гостре і живодайне переживання християнського почуття, він загострив і тим зацентрував ці почуття. Відоме позитивне, якщо не захопливе, ставлення до цього Шевченка і Куліша. Саме Гоголь актуалізував, особливо в Куліша, рефлексії профетизму, відчутні і в художніх творах, і в розмислах про літературу останнього.

Про свої ідеї, виказані у «Вибраних листах», Гоголь змусив говорити все російське суспільство. Книга «Вибрані місця» нікого не полишила байдужим. Ще Гершензон відзначив, що це була перша в історії Росії загальнонаціональна дискусія, приводом до якої стала книга Гоголя.

До цих пір не осягнута роль Гоголя у розвитку російської мови, хоч маємо багато цікавих зауваг Й.Мандельштама, А.Белого, Л.Булаховського. Загалом, Гоголь був вихований в

українській народній стихії, у тому числі і мовній. Його російська – це своєрідний ідіолект російської мови. Живої російської мови Гоголь до приїзду в Петербург не знав. Він не жив у цьому мовному середовищі, а тому його російська мова викликала подивування сучасників. Та й сам автор був свідомий цієї вади і часто доручав друзям редагувати свої твори, створюючи для текстологів немало проблем. До цього часу стоїть питання, як ставитися до редакції Прокоповичем першого зібрання творів: приймати її чи відмовитися. Картина світу Гоголя, сформована на українських ментальних уявленнях, втілена російською мовою, що дало досить оригінальний ефект. Це викликало своєрідний семантичний зрух усєї мовної системи. Російське слово набуло під пером письменника дещо іншої конотації. Це стосується і лексики, і синтаксису, і ритміко-інтонаційного ладу. Гоголь постав, повторюся, творцем оригінального ідіолекту російської мови. А.Белый вважав, що Гоголь “не оволодів граматиною «москалів» і подумки перекладав на російську з рідного нарiччя, що довели біографи українця, який пише «послать по художника» (замість «за»)). Від Гоголя йде інфікування словотворчістю носіїв російської мови. З погляду А.Белого, Гоголь був попередником Маяковського і Хлебнікова. Певний парадокс полягає в тому, що саме російська мова Гоголя, нарівні з його неперевершеним сміхом, передає чи не найвиразніші риси саомбутнього профілю письменника, відзначеного ментальністю свого народу.

У чому ви бачите негативний вплив на російську культуру?

А давайте дещо відсторонено подивимося, якою постала Росія в його творах? Візьміть «Мертві душі», «Ревізор». Хіба такою була Росія, велика імперія, яка вже тоді нависла над Європою, змусивши рахуватися з собою? Подивіться на архітектуру Петербурга, на літературу. Російське воїнство переможно пройшло Європою. Розкіш і висока урочистість столиці відповідала сакральному духу імперії. Цар – помазанник Божий. Все це, як сказав би Бахтін, перебувало в зоні «серйозного». Сміх там був явищем маргінальним. Російська культура за своєю природою серйозна і понура. Є тому пояснення в суворості умов життя і клімату. «Не до жиру», – як кажуть росіяни. І ось у цей світ Гоголь випустив сміх, він спокусив росіян сміхом. Іскристий сміх Гоголя, який від жартів перейшов до висміювання інститутів імперії. Після Гоголя стало модно сміятися з усього. Після прем'єри «Ревізора» Ніколай I скаже, що дісталось всім, а йому більше за всіх. Сучасники розуміли спрямованість сміху Гоголя. Це було великим вивільненням із темноти понурості. Полуднева хвиля світла у російській літературі з'являється з Гоголем. Як говорив Іван Аксаков, Гоголь «заставил всю Россию смеяться по своему произволу».

Можливо, найбільш повно оцінив це Василь Розанов, який геніально відчував питому російську матерію життя і все життя боровся проти Гоголя. З перших своїх статей. Він тонко спостеріг небезпеку Гоголевого сміху, який підточував Росію зсередини. Гоголь якоїсь миті сам того злякався і почалося каяття до самої смерті, але написане жило своїм життям.

Джина випустили з пляшки?

Саме так.

Тут важливо збагнути, наскільки це був свідомий акт?

Не думаю, що в Гоголя був якийсь свідомий намір підірвати Росію зсередини (як то вважає, наприклад, австралійський вчений Петро Савчак). Хоч, зрозуміло, що освоєння чужого світу породжує протиріччя і конфлікти. А тому природно, що виникла така контраверза, яка потребує серйозного вивчення.

Тому Росія й не може, як у випадку з Пушкіним, сказати, що «Гоголь – наше все», бо все те жахливо виглядає. І протести російських учителів у 90-ті роки проти вивчення вершинних творів письменника – зайве свідчення того. Гоголь прищепив російській літературі і культурі не просто критицизм, а знищувальну силу сміху.

Іншими словами: то був конфлікт різних культур у процесі засвоєння чужорідного елемента?

Можна сказати і так.

А щодо України, яка, як я розумію, була до сміху привчена, якими гранями своєї творчості вплинув на неї Гоголь?

Але й щодо України все не так просто, як може здаватися. Такого протиріччя тут не було. Але було інше.

З одного боку, Гоголь першим витворив образ України. І пластичний, і духовно-психологічний. До цих пір уявлення про Україну складається під впливом Гоголя. Тут і сміх, і смуток, і таїна містичних сил, і звитяга та жертвовність козацьких лицарів. Якщо ви хочете розповісти іноземцю про Україну, порадьте йому прочитати Гоголя.

М.Грушевський вважав Гоголя «одним з найгеніальніших людей, яких дала Україна», який став «ентузіастичним співцем українського життя» і «обсипав розкішними квітами творчості сю Україну, що представлялась йому дорогою, прекрасною покійницею; овів її гробовець ароматами поезії, не підозріваючи її близького воскресення, не підозріваючи вічного життя під шкаролупою півзотлілих форм». Думка М. Грушевського, певно, йде від статті Гоголя «Про малоросійські пісні», в якій той писав, що народні пісні – «надгробний пам'ятник минулого, більше, ніж надгробний пам'ятник: камінь з красномовним рельєфом, з історичним написом – ніщо проти цього живого літопису, який говорить, співає про минуле». Тобто для Гоголя це все було в минулому. Це важливо збагнути. Його історичні писання – це спроба порятувати назавжди втрачене.

Осягаючи це минуле, Гоголь, можливо, і не передбачав того ефекту, який матиме його відспівування України. Наприклад, у «Тарасі Бульбі». Уже після смерті письменника у найтемніші періоди національного буття «Тарас Бульба» будив українську свідомість, нагадував про її минуле. Українець, який був ще національно притомним, отримував могутню опору в цьому епосі, отримував те, чим міг пишатися. Його окремішність і національна самотність боронили лицаря Гоголя.

Чи не тому переклад «Тараса Бульби» українською ви-кликає таку шалену реакцію в Росії?

Почасти так. Справа в тому, що в Україні давно склалася традиція своєрідної українізації перекладів «Тараса Бульби». Процитую переклад фінального фрагменту Володимира Супранівського (Коломия, 1929) з примірника, який був направлений товариством «Рідна школа» українським дітям в Америці. Всі знають цей фрагмент: «Чи ви думаєте, що є така сила на світі, якої злякався б козак? Чекайте лишень, буде такий час, прийде така родина, і пізнаєте ви, що таке українська народна сила! Вже й тепер знають близькі й дальні народи: встає до нового життя український народ, і нема в світі сили, щоб могла спинити його змагання до волі!». А що в оригіналі? Процитую: «Думаєте, есть что-нибудь на свете, чего бы побоялся казак? Пойдите же, придет время, будет время, узнаете вы, что такое православная вера! Уже теперь чувт дальние и близкие народы: подыметя из русской

земли свой царь, и не будет в мире силы, которая бы не покорилась ему... Да разве найдутся на свете такие огни, муки и такая сила, которая бы пересилила русскую силу!»

Ось така «інтерпретація». З погляду теорії перекладу – це переспів, який слугує політичною прокламацією. А «царя» як не було. Однак на початку ХХІ ст. ця традиція у пом'якшеному варіанті викликала просто шквал у російських ЗМІ і в російськомовній пресі України, що в більшості своїй запопадливо оберігає малоросійський статус України. Але то шамотіння часу...

Що ж до теми нашої розмови, то, думаю, що ці заслуги Гоголя варті, щоб його творчість стала національним надбанням.

А якщо говорити про негативні впливи Гоголя на, як колись говорили, українську справу?

Життєва доля Гоголя і його спадщина об'єктивно відіграли далеко не об'єднуючу роль, що послаблювало національну енергію. Він, як стверджував Євген Маланюк, один із проникливих його критиків, став «фундатором міту

«Руси-Росії» і представником «політичного малоросійства». Гоголь – як путь – неприйнятний. І саме як путь він найчастіше фігурує та спокушує багатьох шукати слави і визнання на інших теренах.

Дистанціювання ж Гоголя від національної справи має, як мені здається, своє пояснення. По-перше, в Росії визрівання цих проблем відчутно відставало, порівнюючи з Заходом. Слово «нація» в російському суспільному дискурсі було чужим тривалий час. З легкої руки Уварова в Росії побутувало поняття «народності», яке, ймовірно, придумав кн. П.Вяземський. Воно мало відмінну конотацію і стояло поряд з Православ'ям і Самодержавством, які накидали іншу семантику і слову народність. Ідеологи імперії відзначались завжди неабиякою винахідливістю.

По-друге, Гоголь після невдалої спроби переїзду до Києва і від'їзду за кордон 1836 року саме там віднайшов духовну опору своїм переконанням в середовищі Великої польської еміграції, одним із лідерів якої, до слова, був Адам Міцкевич – напівлегендарна постать для імперських гуманітаріїв. Гоголь, який шукав шляхів втілення християнських основ життя, на свої очі побачив спробу практичного втілення християнського ідеалу в діяльності ордену «з-мертвих-встанців».

Саме тут апостольство Гоголя отримало опертя, оскільки польська еміграція покладала надії на Христову віру, за-клавши її в підвалини національно-визвольної ідеології. Гоголь добре знав ідеологію товариства «з-мертвих-встанців». З його лідерами Міцкевичем, Яньським, Семененком і Кайсевичем він зустрічався у Парижі, Римі, Женеві, Карлсруе.

Гоголівські «Вибрані місця» були православною редакцією оновленого християнства, якої не прийняло російське суспільство. У цьому трагедія апостольства Гоголя. Романтична епоха жила притлумленими Просвітництвом ідеями релігійного відродження, і Гоголь був одним з яскравих його провідників. Однак російське суспільство перебувало в іншому вимірі цінностей. Тут просвітницькі ідеї ще були актуальні, а на горизонті вже жевріла позитивістська епоха, коли і помер для Європи Бог.

Досі точиться багато дискусій навколо смерті Гоголя. Що тут вигадки і що правда?

Навколо смерті Гоголя наплетено стільки, що для того, щоб все розгребти, треба окрема стаття, якщо не книга. І Гоголь, слід визнати, при цьому зробив декілька не зовсім вивірених кроків, які спровокували ці розмови. По-перше, він ще за життя помістив у «Вибраних місцях» – Заповіт. За формою це був зовсім не символічний заповіт, а цілком реальний, де були розпорядження щодо спадщини і т. ін. Для чого він це зробив? Можна лише гадати. Схильний думати, що пояснення має художню підоснову. Гоголь поперед всього художник, і його поведінковий код тотально підпорядкований художнім завданням. У «Вибраних місцях» він звертався до прямого, «лобового» слова проповіді. Великий художник розумів, що треба шукати додатковий ресурс, який міг би надати його слову особливої ваги, безапеляційної авторитетності. Мотив власної смерті і сповідь напередодні, що є своєрідним прологом до книги, слугують засобом сакралізації слова у «Вибраних місцях». Такою ціною досягалась авторитетність слова. Такою високою була ціна слова. А попередження про летаргійний сон, про що гомоніла сучасна йому преса, відгукнулося плітками, втіленими в легенді про те, що Гоголя поховали заживо і т. ін. Це породила хвороблива уява. Згадайте вірш А.Вознесенського, який понад усе любить ефекти.

Перепохованню 31 травня 1931 року і відсутність голови у труні, яка щезла вночі, бо не встигли завершити одноденно, підлили масла у вогонь, з'явилися факти для фантазій. А потім – гоголівська творчість з її таємничістю, містицизмом теж легко екстраполюється на життя самого митця. Все це має місце. За великим рахунком це плата письменника за спробу увійти в світ таємничого.

Зовсім мало часу залишилося до ювілею М.В. Гоголя, 200-ліття якого виповниться 1 квітня 2009 року. Я знайомилась з Указом Президента і розпорядженням Кабінету Міністрів, де передбачались різноманітні заходи. Чим може похвалитися наукове співтовариство?

Не без гіркоти маю констатувати, що Україна вкотре не змогла уповні скористатися прекрасною можливістю постати перед світом у привабливому світлі – як батьківщина генія, як земля, яка зростила геніального письменника і мислителя, чия художня і філософська спадщина до сьогодні хвилює інтелектуалів всього світу. Про це переконливо говорив у багатьох своїх інтерв'ю в різних СМІ відомий дослідник Гоголя В.Казарін.

Згаданий Вами Указ датований 18.08.2006 року, і на першому етапі підготовки цього документу були запрошені фахівці, які розробили низку заходів, щоб достойно зустріти ювілей. Був створений оргкомітет, куди увійшли представники уряду, художньої та наукової громадськості. Однак, у такому складі він не встиг зібратись, як був переформатований, бо прийшов політик іншої гуманітарної стратегії. Це ще один приклад, коли війна у верхах негативно впливає на всі сфери життя. Така реальність.

Ювілей завжди дає можливість повернутися обличчям до проблем тих місць, де пройшли дитячі та юнацькі роки письменника, де минало його життя. Полтава, наскільки мені

відомо, завдячуючи активності свого губернатора, отримала кошти і активно готується до ювілею, а ось Чернігівщина, зокрема Ніжин, де письменник вчився ледве не десять років, залишились ні з чим. Бібліотека, в якій зберігаються книги, за якими вчився Микола Гоголь, прижиттєві видання письменника, раритети XVI – XVII століть (серед них, наприклад, колекція Степана Шевирьова – поета, критика, історика літератури, нарешті, одного з найближчих друзів письменника), сьогодні у жахливому стані. В один прекрасний момент вони можуть опинитися у вологих випарах підвалу. Мої, до слова, найсильніші враження під час відвідин закордонних вузів – це бібліотеки. Це казка. Усі ніжинці покладали великі надії на ювілей Гоголя, але урядовцям, як зазвичай, не до того. І це, до слова, моє велике розчарування ювілеєм.

Як-то нині прийнято говорити – все вирішують гроші?

Саме так. Однак благо, що залишилися ще люди, які, як і в минулі часи, працюють на ентузіазмі. Саме завдякуючи їм, робиться наша гуманітарна наука. Наприклад, ми разом із співробітниками Ніжинського Гоголезнавчого центру підготували бібліографію «Український Гоголь», до якої увійшли переклади, переробки творів Гоголя українською, а також літературно-критичні праці українських учених. Вона вийшла у видавництві «Академперіодика». Російськомовна бібліографія має вийти у Москві, її готує відомий російський гоголезнавець Володимир Воропаєв. На превеликий жаль, у нас до цих пір зберігається інерція минулих часів, коли бібліографія опонувала режиму, який вимагав редукованого знання, а бібліографія тяжіла до повноти. Така її природа. Здавалось, нові часи, зрухи, ніхто не проти повноти, але сьогодні справа кинута напризволяще. Українська бібліографія занедбана.

Співробітники центру, починаючи з 1994 року друкують україно- і російськомовну гоголіану України. Небагатьом із авторів минулого так поталанило на ентузіастів.

Ми вдячні редакційно-видавничому відділу Президії НАН України і особисто ак.Я.Яцківу і ак.О.Онищенку за допомогу в публікації цієї бібліографії.

В указі фігурує видання україномовного Гоголя в 7-ми томах. Як іде робота над цим зібранням?

У нас є чим похвалитися. Світ побачили три перших томи. Це “українські повісті” і драматургія. Наступного року ви-йдуть ще два з них. І тут маємо сказати подячне слово на адресу ак.М.Г.Жулинського, який зробив можливе і неможливе, щоб це видання відбулося. Над підготовкою цих текстів нині працює відділ слов’янських літератур Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка. Я певен, що український Гоголь побачить світ. Перша спроба видати п’ятитомник на рубежі 20-30 рр. була, на жаль, невдалою, тільки три томи прийшли до читача, щоб через декілька років потрапити до спецфонду. Більшість учених, які готували це видання, а також перекладачі Гоголя були арештовані і загинули в сталінських таборах і в’язницях. На початку 50-х було видано трьохтомне видання творів Гоголя. Така передісторія видання Гоголевого багатотомника.

Від початку ми планували замовити нові переклади творів Гоголя. До того ж, це мали зробити сучасні молоді письменники. Ми мріяли про подвійний ефект – перекласти твори Гоголя, продемонструвати сучасний зріз української мови та одночасно представити модерного Гоголя. Певен, що це б могло стати подією і в історії мови.

Це дуже важливо з огляду на інтерпретаційний потенціал. Маю на увазі вже згаданий закид Гоголю, що він часто перекладав з української, тому «зворотній» переклад може відкрити нові семантичні потенції гоголівського слова.

Однак не так сталося, як гадалося. Для перекладів потрібні кошти. Тому ми вибрали найбільш вартісні здобутки. Наприклад, «Мертві душі» ми вперше подамо під іменем Г.Косинки, великого прихильника творчості Гоголя і цікавого перекладача його творів. А ще серед перекладачів – М.Рильський, Остап Вишня, І.Сенченко та ін.

Перший україномовний «Тарас Бульба» з'явився, до слова, ще за життя письменника у 1850 році у Львові (переклад Петра Головацького на «галицько-руський язик»). Поступово склалась традиція не тільки перекладу, але своєрідної адаптації текстів Гоголя для українського читача.

Чи всі твори Гоголя перекладені?

Не перекладені до цих пір повністю «Вибрані місця з листування з друзями», а також цілий ряд текстів духовної прози. Разом з тим, відзначу, що декілька років тому М.Комар переклав «Божественну літургію». Як на мене, треба перекласти і частину епістолярію, оскільки листування Гоголя – це особлива галузь творчості, а лист Гоголя – принципово різниться від листа своїх сучасників. Книга «Вибрані місця» є доказом цієї тези.

Зараз прийнято говорити про проекти. Продовжуючи тему коштів на видання, скажу, що ми маємо готовими для друку три книги: це антологія матеріалів «Гоголь-гімназист у мемуаристиці», де зібрані всі спогади про Гімназію вищих наук кн.Безбородька. Вони відкоментовані. На сьогодні ці коментарі вичерпують наші знання про ніжинський період життя і творчості Гоголя. Ми підготували друге видання «Літопису життя і творчості Миколи Гоголя (ніжинський період)». Зараз ми в пошуку видавців.

А як справи з пропонованим Вами пам'ятником «Редкой птице»?

А ніяк, хоч промоутери ніби з'явилися. Так що надія є. Для читачів поясню. Я вже декілька років у пресі, виступаючи на різних наукових зібраннях, багатьом творчим людям і чиновникам пропоную ідею пам'ятника «Редкой птице», місцем облаштування для якої могли б стати бики від мосту, зруйнованого під час минулої війни, або острови між залізничним і мостом Патона. Ідея наївна і трохи смішна: мрію, що на одній з опор (чи використати обидві), що лишилися від старого мосту посеред Дніпра, з'явиться пам'ятник тій «редкой птице, которая долетит до середины Днепра». На металевій зигзагоподібній жердині з сучасного матеріалу, гойдаючись під поривами вітру, летить і не долітає до середини Дніпра «редкая птица», викликаючи світлу посмішку від згадки про прочитаний ще в дитинстві твір Миколи Гоголя.

Побажаю вам здійснення всіх задумів.

Дякую!

Інтерв'ю підготувала Н.Онищенко.

Новітня історія літературної студії

Літературна студія Ніжинського університету, мабуть, одна з найстаріших на Україні. Корені її початкуються ще відтоді, як у світлих залах білоколонного красеня - Гімназії вищих наук (пізніше – лицей, інститут) - народжувалися перші творчі задуми Миколи Гоголя, Євгена Гребінки, Леоніда Глібова, Францішка Богушевича – славнозвісних класиків української і світової літератури. В історію вузу й літстудії вони увійшли як вічно молоді фундатори ніжинської творчої когорти, до якої також належали Віктор Забіла, Олександр Афанасьєв-Чужбинський, Яків де Бальмен, Олександр Кониський, значний ряд відомих діячів науки й культури XIX – XX століть.

Протягом багатьох десятиліть безперервно працює літературна студія, якою в різні роки керували письменники М.Сайко, О.Королевич (Лесь Гомін), Д.Наливайко, П.Сердюк, О.Астаф'єв, О.Гадзінський. Серед випускників чимало відомих літераторів: Ю.Збанацький, О.Ющенко, Є.Гуцало, Л.Горлач, П.Артеменко, А.Бурлака, Б.Левін, В.Мордань та багато інших. Тільки за останні роки більше десяти випускників стали членами Спілки письменників та журналістів України: Анатолій Мойсеєнко, Тайсія Шаповаленко, Любов Пономаренко, Микола Луговик (Скороспехов), Анатолій Шкуліпа, Володимир Сенцовський (Ященко), Олександр Забарний, Андрій Деркач, Сергій Коноваленко, Анна Малігон, Тетяна Винник.

З інтерв'ю академіка Д.С.Наливайка, керівника літературної студії з 1957 по 1969 рік:

– Коли до Вас прийшло бажання очолити літературну студію інституту?

– Це була не моя ініціатива. Через кілька тижнів, як я почав працювати, в деканаті філфаку було вирішено, щоб я керував літературною студією, оскільки я за віком ближчий до студентів і мені це, як кажуть, з руки. Я спробував відмовитись, але з цього нічого не вийшло. Мені зауважили, що я не маю інших громадських доручень, то повинен виконувати це. І десь з кінця листопада цього самого 57-го року я й розпочав роботу зі студійцями.

Мені добре запам'яталося, як мене у супроводі декана, завідувача кафедри й колишнього керівника (а це був доцент Косінов, який викладав українську літературу) ми зайшли в напівосвітлену аудиторію на третьому поверсі, де сиділи студенти. Обличчя тих, що сиділи під пампою, були освітлені, а тих, хто по закутках, розгледіти було неможливо.

Мене представили. Почали знайомитися з членами літстудії, до речі, там було багато тих, хто не писав, просто приходили з цікавості: подивитися і послухати. Тут же мені повідомили, що серед студійців знаходиться і Євген Гуцало, який надрукував напередодні у «Літературній газеті» (тоді ще так називали «Літературну Україну») і свою новелу.

А якими Вам запам'яталися ваші перші літстудійці?

– Вони були різні. Я, на жаль, сьогодні вже певне і не згадаю всіх, адже минуло більш як сорок років. Це Гуцало, Володимир Мордань... Саме Гуцало привів його до мене в кімнатку гуртожитку з його першими поетичними пробами, а вони були, як на початківця, цілком на рівні. Після нашої зустрічі він почав активно писати.

Коли вже Гуцало закінчував інститут, на перший курс вступив Леонід Коваленко, відомий згодом під псевдонімом Леонід Горлач.

Хто там ще був з першого покоління? Була ще така поетеса Драбкіна. Вона була розумна студентка, відмінниця постійна. У неї було чудове вміння версифікації.

А далі ще приходили... Петро Пулінець, був такий симпатичний студент...

– *А які теми їх найбільше цікавили?*

– Писали інтимну лірику. Але в той час вимагалось, щоб поет був передусім громадянином, тому писали й громадянську лірику. Хоча, відверто кажучи, я їх до цього не заохочував. Безперечно, багато було пейзажної лірики.

– *Чи були поезії, присвячені історії України?*

– Це вже пізніше. Десь із середини 60-х років, коли вже прийшло інше покоління, всі ці теми актуалізувалися. Тоді вже писали з підтекстом. У той час з'явилися в літстудійців інші орієнтири. Це київські поети-шістдесятники. Їздили в Київ, купували там збірки Драча, Вінграновського, Ліни Костенко в той час з'явилася лише одна збірка, Симоненка... Саме ці поети почали чинити значний вплив на молодь. Як фахівець із західноєвропейської літератури я прагнув знайомити їх із поезією капіталістичного Заходу, наскільки це було можливим. Це вже десь у другій половині 60-х років. Тоді взагалі атмосфера в педінституті змінилася, значно змінилася, зокрема на філологічному факультеті, коли деканом десь там із 64-го чи 65-го року став доцент Григорій Герасимович Аврахов. І в складі викладачів пропорції змінилися, між людьми старого гарту (сталіністами) і людьми, які ліберально мислили. Дуже сильно змінилася атмосфера, і ось того, що мене вразило й гнітило в перші роки роботи, уже не стало. Я не скажу, що воно зовсім зникло, але багато що змінилося в кращий бік. І взагалі, все те, що хвилювало тоді студійців, про що вони писали, знаходило розуміння декана й викладачів факультету. Олеся Йосипівна Коцюба та інші викладачі відкривали для студентів ознаки нового часу.

– *А чи були спроби наслідувати когось із західноєвропейських поетів?*

– Наслідування новітніх течій, власне, не було. А от течії, скажімо, кінця XIX – початку XX століття наслідувалися. Один час у практику проведення студії увійшло відзначення якихось дат, чи то дня народження, чи дня смерті видатних західноєвропейських поетів. Пам'ятаю проведення літстудією такого вечора, присвяченого дню пам'яті Гійома Аполінера. Я виступав з лекцією...

Леонід Горлач в останній рік навчання багато перекладав Рільке. Верхарна читали тоді вже багато. Це було необхідно для розширення горизонтів, для формування більш сучасного поета чи прозаїка.

– Засідання ці були плідними. У нас не було ніякого формалізму, літстудійці приходили читати свої твори або обговорювати літературні новини. Я ніколи не вдавався до того, щоб припинити, обірвати обговорення, яке набувало гострого спрямування. Почували студійці на за-сіданнях себе дуже вільно й говорили відверто. Ніякого підхвалювання одне одного не було. Я взагалі не люблю такі речі. Готували випуски стінгазети «Літстудієць». І коли добирали матеріал до неї, то досить прискіпливо – що варто публікації, а що ні...

– *А хто входив до складу редколегії «Літстудійця»?*

– Льоня Горлач, Петро Пулінець входив, потім у другій половині 60-х років Люба Будько, яка після завершення навчання у вузі поїхала працювати до обласної газети...

– Де друкували свої твори Ваші літстудійці?

– Найчастіше в ніжинській міській газеті «Під прапором Леніна», в обласних газетах, особливо в «Комсомольському гарті», інколи давали добірки в «Літературну Україну».

– Вашим наступником у керівництві літературною студією вузу став Павло Олександрович Сердюк. Які між вами буди

стосунки?

– Нормальні. Ще за мого керівництва студією він час від часу приходив на її засідання. Він був критиком. Його знали в Києві. На той час уже мав одну книжку критичних статей... Хоча і його долю не оминули прикросі...

Павло Сердюк, керівник літературної студії з 1970 по 1987 рік: Не без гордоців називають студійці інституту відомі імена «своїх» лауреатів, найперше тих же доброї пам'яті Юрія Збанацького та Євгена Гуцала: обидва вони, крім інших літературних премій, були удостоєні найвищої в країні Державної премії України імені Т.Г.Шевченка (Ю.Збанацький – 1970р., Є.Гуцало – 1985 р.). Пошановані також престижними літературними відзнаками поет Леонід Горлач, лауреат премії ім.М.Островського, прозаїк Анатолій Давидов – премії імені Лесі Українки за твори для юних читачів.

А водночас, при всій поважності названих імен і творчих надбань, це понині – студія наймолодших. Такою залишиться вона і в дні прийдешні, бо, як усякий студентський колектив, існує за законами нев'янучої молодості. Щиру правду сказав колись літстудієць-випускник Михайло Москаленко в задумливо-теплому й ледь сумовитому вірші-посвяті «Інституту»:

*Білий лебедю мій... Вже буланій копитами дзвонить.
Я від тебе у вирій беру і науку, й тепло.
Перед світлим обличчям зелені схилилися крони,
І дванадцять колон твоє мудре леліють чоло.
Котрий раз у думках поспішатиму знову і знову –
Чи скрипучий мороз, чи весни голубінь запашна -
В альма матер свою на відверту і щиру розмову,
Де господарем стала вчорашня (ой, час!) дітлашня...*

Саме в студії, на тому юно-динамічному часовому швидкоплині, виростили численні пошуковці своєї творчої стежини, автори-первоцвіти, спрагли відчиняти «золоті дверцята» власної душі як поети, прозаїки, публіцисти, літературні критики, згодом – працівники газет, журналів, радіо, телебачення, учителі-словесники, методисти вивчення української мови і літератури – їх суцільний легіон, полонених чарами слова, красою образності, покликаних доносити до юних свої художні захоплення, і хочеться згадати поіменно якомога ширший ряд самозречених «каменярів» естетичної «скали», ентузіастів творчого життєдіяння студії 70-80 років: Лідія Кольга, Валентина Громова, Алла Ісаєнко, Валентина Примостко, Леся Поліщук, Тетяна Овчаренко, Тамара Комашко, Алла Бондаренко, Наталя Радченко, Катерина Дурас, Ніна Федоренко, Ольга Хоменко, Аня Шинкаренко, Ніна Головань, Галина Товста, Ніна Курач, Надія Марчук, Ірина Гора, Світлана Іллюченко, Людмила Дроботущенко, Ніна Моцовик, Наталя Папуш, Галина Процько, Надія Товста, Світлана Кривошей, Лариса Шльонська, Інна Москалець, Лариса Никоненко, Галина Руденко, Петро Громовий, Олекса Нестеренко, Анатолій Мельник, Василь Касьян, Олександр Лисий, Олександр Забарний, Михайло Москаленко, Віктор Попок, Микола Шкура, Іван Забіяка, Тарас Колісник, Олександр Гадзінський, Олексій Сидоренко, Юрій Бондаренко, Володимир Григоренко, Андрій Лук'ячук, Петро Пилипей, Віктор Ріпа, Степан Косько, Володимир Глущенко, Петро Гречанюк, Ігор Рудик, Володимир Гориславець, Олександр Нечваль, Юрій Куранда, Олег Власенко, Михайло Бобиков, якщо перед кимось завинив, не згадавши, щиро перепошую.

Ініціативними організаторами живого творчого пульсу в його естафетній динаміці були голови студії Олекса Нестеренко, Анатолії Мельник, Олександр Лисий, Анатолій Шкуліпа, Олександр Гадзінський, Олег Василишин, Олексій Сидоренко, Віктор Ріпа, Ірина Гора, Лариса Шльонська, Інна Москалець. Твори студійців, групові добірки друкувалися в місцевій та обласних газетах, журналах «Дніпро», «Ранок», альманасі «Вітрила». Завдячуючи гурту ентузіастів, під орудою Олександра Гадзінського, було виготовлено рукописний, гарно оформлений, змістовно розмаїтий альманах літстудії, переданий потім, за пропозицією наших обласних гостей, до фондів експозиції Чернігівського літературно-меморіального музею М.М.Коцюбинського.

Із творчого духу літстудії виростили й молоді дослідники художнього слова, літературні критики, вимогливі аналітики поетичних «секретів», нині досвідчені літературознавці, завідувач кафедри української літератури професор О.Г.Ковальчук, професор П.В.Михед, О.В.Бобир, В.І.Кузьменко, О.М.Моціяка, Ю.М.Хоменко, О.В.Забарний, Г.А.Киричок, методисти-науковці Чернігівського обласного інституту підвищення кваліфікації вчителів О.А.Гальонка, С.О.Гусєва, і цей ряд активно спрямований до поповнення новими іменами кандидатів і докторів філологічних наук.

Олександр Астаф'єв, керівник літературної студії від 1987 до 1995 рр.: Юнаки і дівчата, які поповнили літературну студію на переломі 90-х років, не лише не перервали духовного ланцюга поколінь, а й навіть у своїх перших художніх пошуках засвідчували новаторську дерзновенність письма, де найземніші реалістичні картини поєднувалися з міфологічними образами й фантастикою. Під завісу тисячоліття, на перетині двох суперечливих тенденцій епохи – колективістської та індивідуалістської, – справді постало нове покоління. «Покоління, – писав Хосе Ортега-і-Гассет, – це і не пригорща однаків, і не просто маса, це ніби соціальне тіло, яке управляє і своєю внутрішньою меншістю, і своїм натовпом, і закинута воно на орбіту існування з певною життєвою траєкторією. Покоління, як динамічний процес між масою та індивідом, є найважливішим історичним поняттям, так би мовити, тією траєкторією, по якій рухається історія».

У добу Чорнобиля й «перебудови» нова генерація стала свідком й активним учасником здобуття незалежності та новітнього відродження України. Наприкінці 80-х – початку 90-х починався творчий шлях Надії Марчук, Володимира Гільчука, Андрія Деркача, Олексія Сидоренка, Михайла Бобикова, Марії Столярової, Наталі Агієнко, Інни Москалець, Павла Касьяненка, Ірини Грабової, Марини Паронко, Ольги Курчиної, Степана Коська, Ірини Гринь, Тетяни Шаповаленко, Олени Хист, Олександри Алексєєвої, Ніни Головань, Світлани Іллюченко, Ірини Гори, Олега Денисова, Ігоря Сенченка, Людмили Гніп, Олега Олейниченка, Василя Голована, Анатолія Дністрового, Олександра Білоуса, Сергія Коноваленка, Андрія Донченка, Руслана Личманенка, Віталія Литовченка, Олени Сафонової, Олександра Нечвала, Ірини Мосич, Наталі Арендар, Олександра Пилипця, Владислава Кругляка, Вікторії Найди, Олени Степаненко, Валентини Гарбовської, Христини Ткач, Андрія Іванова, Інни Свирид, Олега Меркулова та ін. На їх очах оживала слава й трагічна історія українського народу, його література, у якій одна за одною заповнювалися «білі плями», висвітлювалися поскрибовані постаті. Після багатьох років ідеологічного пресингу національна культура здобувала цілісність, поставала у всій повноті явищ, тенденцій, імен.

Можливо, жив у кожному ще «внутрішній цензор», не вивітрилися цілковито з голови ідеологічні постулати, давали про себе знати скутість, страх, несвобода, та все ж, услід за своїми ровесниками з Києва, Харкова, Львова, Івано-Франківська ніжинські студійці вивільнялися від нормативної радянської естетики, орієнтуючись на первинність естетичних критеріїв і безумовну свободу творчої особистості.

Якби мене запитали: «Що нового принесло із собою згадане покоління літстудійців?», то я відповів би, мабуть, так: «Нове розуміння поняття «література».

Заняття літературної студії проходили в атмосфері демократизму й плюралізму. Цікаво було спостерігати, як руйнується багаторічна ідеологічна монополія влади на художнє слово, як юнаки й дівчата в гарячих дискусіях і суперечках продовжують розвивати традицію множинності естетичних моделей, перервану в тридцятих роках. Ці пристрасні полілози стали першими дієвими кроками студентів до вироблення художніх уподобань, симпатії до філософських доктрин, напрямків, шкіл, течій, зрештою, самовибору і самооформлення стилю. А «стильова карта» молодих була доволі багатою і різноманітною: від прихильності до традиціоналізму та мімезисної (правдоподібної) лірики (Ірина Гора, Наталя Арендар, Інна Москалець, Степан Косько, Людмила Сорока) – через новітньо осмислені й збагачені символістські шукання (Павло Касьяненко, Вікторія Найда, Олена Хист, Валентина Гарбовська) – аж до авангарду, де пробували свої сили Марія Столярова (в експресіонізмі), Надія Марчук (в екзистенціалізмі), Олексій Сидоренко (у необарокових візіях), Владислав Кругляк (поетика абсурду). Голосно заявляли про себе мікрогрупи, що сповідували різноманітні «ігрові» принципи побудови художнього образу, з виразними сповзаннями в різні художні напрямки: тріо «Три товстуни» (Владислав Кругляк, Віталій Литовченко, Олег Олейниченко), яке працювало в манері гротеску й парадоксу; літературне збіговисько «Друзі Еліота» (Анатолій Дністровий, Василь Голован, Андрій Іванов, а пізніше – Сергій Коноваленко) – зорієнтоване на екзистенціалізм і сюрреалізм; дует «БААМ» (Олександр Білоус, Олексій Маслов), проповідував іронічні стилізації. Незаперечні сліди естетичного бунту позначилися на подальшій творчості колишніх студійців, виразно помітні у книгах окремих із них.

Виразні художні дебюти дають достатню підставу говорити про появу нового покоління з власною естетичною орієнтацією.

Олександр Гадзінський, керівник літературної студії з 1996 року: За останні роки в нашій літературній студії сформувалось кілька надзвичайно цікавих творчих особистостей.

У 1997 році Анатолій Дністровий (Астаф'єв) став переможцем Всеукраїнського поетичного конкурсу творчої молоді «Гранослов» і одержав право на видання власної збірки віршів за державний кошт. Наступного року ця збірка – «Проповідь до магми» – вийшла у світ. Поезію А.Дністрового характеризує складна асоціативна сув'язь образів, змикання різних часових пластів, культурологічна та історіософська наповненість – і все це разом творить тривожний світ нашого безчасу, страху, «напруги, породженої відсутністю дії».

Нині А.Дністовий – молодий поет і науковець – є вже автором кількох книг і багатьох статей у сучасній літературній періодиці.

У середині 90-х існував у межах нашої студії літгурт «Друзі Еліота» у складі Анатолія Дністрового, Сергія Коноваленка та Андрія Іванова. Сама назва літгурту говорила про орієнтацію її учасників на поезію потоку життя, предметну, але інтелектуальну; сповнену іронії та скепсису, але духовну й гуманістичну.

Поет і художник Сергій Коноваленко сповідує у своїй творчості саме такий стиль. У 1998 році його збірка поезій «Вересень. У лігві спокою» одержала першу премію на конкурсі імені Б.-І.Антонича (м.Львів). Вісім днів любові (саме так композиційно побудована книжка) – як вісім днів творення світу з пекельного хаосу сучасності. Розкута верліброва форма, розкуті думка й почуття, поєднані із жорстокістю і динамічністю образу, є найважливішими складниками лірики молодого автора.

Яскраво талановита Олена Степаненко – поет, музикант і художник –перемогла у 1999 році на конкурсі молодих поетів, що його щорічно проводить видавництво «Смолоскип». 2000 року побачила світ її дебютна збірка віршів «Передчуття Авалону». Як зазначила критика, Олена Степаненко – авторка смілива й бунтівна, трансформована міфопоетика поєднується у її ліриці із постмодерною мозаїкою сьогодення. Її авторський стиль переплавив у собі традиції символізму й неоромантизму, фольклорної стилізації. Однак письмо її не сентиментальне, а картина зображуваного світу вкрай динамічна. Це постійний рух уперед – до обіцяного Авалону...

А тим часом підрастають інші таланти, гряде нове поетично покоління. Олена Марченко, яка 2000 року стала переможцем Чернігівського обласного літературного конкурсу для молоді, поєднує у своїй поезії елементи необароко й стилістику постмодернізму.

Лірика Ярослави Хомич, гармонійна по-неокласичному, є прикладом чіткого вислову думки й почуття, прозорості й відточеної форми.

Романтичну тугу за справжнім і постмодерний ерзац-світ протиставляють у своїх віршах Сергій Садовський і Роман Лисенко. Виклик нудному міщанському існуванню, пошук дивосвітнього краю екзотичних мрій відчитуємо в поезіях Лесі Хавлюк, Лесі Марченко, Оксани Куліш, Олександра Бойка. У наступні роки переможцями «Гранослова» стали також Леся Білоцвіт та Анна Малігон, а прозаїк Юрій Кудряшов – призером. У 2002 році Ярослав Гадзінський став лауреатом «Смолоскипа». А звитяги у «Молодому вині»! А публікація у «Літературній Україні» поетичної добірки Софії Киричок. А звіт нашої літстудії у Спільці письменників! А численні публікації в пресі Андрія Садова, Анни Гаврилей, Ольги Матвеевої, Світлани Конончук, Тетяни Конончук, Людмили Дробілко,

Юлії Яценко, Олександра Драгуна, Яни Бояринової, Аліни Стеценко, Вікторії Величанської!

На початку XXI століття остаточно сформувалося нове покоління літстудійців. Воно характеризується чітко окресленим оссюїстичним ядром, до якого входять Ольга Роляк і Тетяна-Марія Литвинюк (формальні і неформальні лідери літстудійців), а також Юлія Працюк, Васирина Сіденко, Олександр Андріяш, Крістіна Усенюк, Максим Харета, Андрій Ніколаєнко, Тетяна Долотова, Олена Капуста, Сергій Руденко, Максим Марусин, Наталка Січкара, Вікторія Кривенко.

Про творчість названих авторів можна уже вести серйозну професійну розмову, тим більше, що дехто із них отримав гучні перемоги на різноманітних всеукраїнських конкурсах і фестивалях. Так, Ольга Роляк є одним із переможців Міжнародного літературного конкурсу «Гранослов» за 2008 рік. Уже готова до друку дебютна збірка її віршів (вийшла на початку 2009 року), редактором якої є Василь Герасим'юк. Одним із переможців літературного конкурсу «Молоде вино» стала у 2008 році Тетяна-Марія Литвинюк. Названі молоді поети є активними учасниками і лауреатами літературних фестивалів, численних турнірів, що відбувалися у цьому році: «Махно-фест», «Львівський книжковий ярмарок», «Мистецька драбина» та ін.

Взагалі нинішнє покоління літстудійців можна назвати «естрадним», або «сценічним»: майже всі вони прагнуть до театралізованої ігрової подачі власних поетичних творів, цьому підпорядковані і жанрово-стильові особливості їхньої поезії.

Необхідно відзначити ініціативність літстудійців. У травні 2008 року була втілена в життя надзвичайно цікава ідея проведення поетичного фестивалю в Ніжині, «Четвертий гоголівський вимір». Започатковане дійство має шанс перерости у повноцінний всеукраїнський поетичний фестиваль. Зараз літстудійці готують новий сценарій «четвертого гоголівського виміру», що присвячений 200-річчю письменника.

Ще один цікавий захід – творча зустріч кількох літстудійних поколінь була проведена у травні 2008 року. На ній були присутні вихованці літстудії 80-х, 90-х, 2000-х років із Києва, Ніжина, Чернігова та області. Спілкувалися, ділилися творчим досвідом, заряджались один від одного...

Члени нинішньої літстудії і групами і поодиночі виступають із читаннями своїх творів на різноманітних зустрічах із студентами, школярами, ліцеїстами, останній із таких виступів – участь у святі української мови на початку грудня 2008 року.

На початку нового навчального року до лав літстудії влилося кілька здібних першокурсників. Серед них необхідно відзначити у першу чергу Володимира Худенка, який уже має яскравий поетичний почерк, а також Андрія Ніколаєнка і Лесю П'ятак.

У планах літстудії на наступний рік – видання чергового альманаху літстудії, розширення творчих контактів.

Пропонуємо вашій увазі твори молоді когорти літстудійців.

Вікторія Величанська

В очах потемніло бо диму гіркого
Написано змалку в конверт без адреси

Чогось шукаю чекаю на когось
І хочеться стиха промовити весно
А поїзд не їде звільняйте вагони
Хай ніч ніби вперше поводить за руку
Здається це місто в між хмар'ї потоне
Сьогодні скажу йому голосно-суко
І не годуй бо мене аспірином
Кажу я не хвора від диму гіркого
Дорогу розкреслено дротом і тином
Чогось шукаю чекаю на когось...

Вікторія Кривенко

Я можу цілувать вогонь.
Я можу обійняти небо.
Я можу пити із чужих долонь.
Я можу не робити так, як треба.
Я можу йти наперекір словам,
І бачити усе раптово.
Я можу зупинити час.
Зав'янути, як квітка, й відродитись.
Я можу врятувати світ від нас,
А можу врятувати нас від світу.
Я можу бути літом і зимою.
Я можу удавати, що я пісня.
Я можу бути сценою чи грою.
Я можу бути справжня і недійсна.

Дмитро Омельчак

Зникло все.
Після нашого народження.
Квіти змінили свій запах.
Життя невідомого походження.
Жах.
Я сховався у кут своєї тіні.
Великим птахом.
Мені летіти.
Бігти по колу своєї уяви.
Може колись мої ненародженні діти.
Вип'ють за мене горнятко кави.
Багаття, попіл, декілька слів і тишу.
Спогади жалюгідні.
Це все, що я після себе залишив.
Я мусив померти у квітні.

Олена Капуста

Вокзальна депресія

Наше завтра було уже вчора.
І гудок запізненого потягу

Увійшов у чуття. Я, мов хвора,
З конденсатом тілесного потягу.

На вокзалі порожні вагони,
Через стелю осінні сльози.
Тільки чулися літні рінгтони,
Тіло прагло упасти у грози.

Володимир Худенко

Сконфузились лютневі морози,
Листівкою вписалися у скло.
А то не сльози, дівчинко, не сльози –
То ожеледь, що впала на село.
Куди годиться слово це – «розлука»?

Так дешево і ницо так звучить...
Тож я прошу – подайте вашу руку,
І я назву розлуку – «Не болить!»
А що таке «несправджене кохання»?
Яке байдуже слово, Світе Мій!
Пришліть мені на свято привітання
І я назву кохання – «Світ Без Мрій».
Перейменую «щастя» на «неврози»,
«Усе своє життя» на «не було».
А «сльози» й так давно уже не сльози,
То ожеледь, що впала на село...

Яна Гагут

Снова пальцами дождя
В дверь стучится одиночество.
Мне укрыться от тебя,
Убежать до смерти хочется.
Вдаль лететь навстречу снам,
Зачерпнув луны сияние,
И забыть, что по пятам
Мчит за нами расставание.
Мне б хотелось улететь
Ввысь по небу бесконечному,
Ярко вспыхнуть и сгореть
В вихре счастья скоротечного.
Я бы спрятаться могла
В твоих мыслях настороженных,
Только в брызгах от дождя
Не найти дорог проложенных,
Только мало пустоты,
Чтоб наполнить дни безумием.
Ну а что если и ты
Вдруг исчезнешь с полнолунием?
Ну а если это сон?
Или бред больного гения?

Что ж, пускай растает он,
Открывая путь к спасению.
И, сдирая душу в кровь,
Вывусь я из тюрем разума.
А тебе отдам Любовь...
А в Прощении отказано...

Андрій Ніколаєнко

я сюдою ходив
і тудою ходив
я туди входив
і звідти виходив

я бачив птахів
і перетворився на траву
мене клювали і курили
а потім я став тобою

перетворився на пухнасте ведмежа
а ти бачиш у снах
австралопітека
що ходить на двох ногах
і розмножується спорами

Леся П'ятак

Усе з нуля прошите прахом
Усе одірване від ста
Стають в підписку за контрактом
Продаючи в кредит міста

Крізь деформацію застою
Відкорегованої тиші
Нас розчиняють ніби Трою
І ліплять нас та трохи гірше

Попсовий танець в ритмі року
Дарують вченим окуляри
Перо пропахло іншим роком
В законспектованих завалах

Дедалі зліпив крильцята Каїну
Венера вийшла без мейк-апу
Нас помістили десь на кабельне
Загнавши у екран мов скабку

Юлія Працюк

Крізь скло потягу

По безсилиях слезах травы ступало чиесь життя.
Повне витонченої мелодійності духу.
Ця нова любов вирізала знаками свою долю,
Витанцьовувала попіл гніву,
Вогняні метелики сподівань.
Жовто-коричневі лінії дерев'яного смутку.
Блакитно-малинові контури трав'яних очей,
Що посміхаються до невидимих трикутників з гілок.
Завуальований березами захід сонця
Ненароком відтінює закриті елементи життя.
Шаховими крилами будується життя,
Де під дахом літають мрії,
А може, й німе божевілля.
Бронзові думки кукурудзи відвертаються від неба.
Бо хтось плаче від любові.
Самотніх, ароматних кроків болі

Наталя Січка

О прошлом

Солнце сияет ярче камней,
Которые ценными люди считают.
Но сердце твое для меня важней,
Чем это солнце, что мы теряем.

Лес пробегает. Как бездна кино,
Тени остались, все, как в дыму.
Ты не скучаешь, тебе все равно.
А сердце кричало: ты любил лишь одну.

Вот снова к солнцу поднимаю глаза,
Испуганный луч проскакал, как мечта.
А сердце кричит, что нельзя мне, нельзя
Возвращаться назад... там лишь пустота.

ГОГОЛЬ-ЖАРТІВНИК

«Юмор займав в житті Гоголя столь же важное место, как и в его созданиях: он служил ему поправкой мысли, сдерживал ее порывы и сообщал ей настоящий признак истины – меру...»

П. Анненков

Важко уявити Миколу Гоголя без властивого тільки йому неперевершеного сміху, яким наповнені твори письменника. Чи то доброзичливий гумор, чи гостра нищівна сатира – Гоголь завжди влучав у ціль. Але гумором наповнені не лише його твори, у житті він також любив посміятися, давав різні прізвиська своїм товаришам по гімназії, учителям, любив розіграші та жарти, часом не дуже доброзичливі.

Збереглося чимало спогадів його сучасників, які згадують комічні випадки з життя Гоголя, його розіграші, жарти. Деякі з них документально підтверджені, а деякі зараз сприймають як анекдоти та вигадані історії. Проте без них уявлення про письменника було б неповним.

Артист-юнак

Коли в Ніжинському ліцеї було створено драматичний гурток, Гоголь став його першим учасником. Він шукав п'єси для постановки, малював декорації, шив костюми, навіть писав з товаришами п'єси. Прекрасно виконував роль Простакової в комедії Фонвізіна «Недоросток». Жодній актрисі не вдавалося в той час грати цю роль так, як майстерно виконував її шістнадцятирічний Гоголь.

Шкільні витівки

Однокашник Гоголя по гімназії Іван Сушков розповідав одного разу за обідом у свого дядька, московського літератора Миколи Васильовича Сушкова: «Ніхто не думав з нас, щоб Гоголь міг бути коли-небудь письменником навіть посереднім, тому що він відомий був у ліцеї за самого недбайливого і звичайний слухач й відрізнявся більше жартами, якими часто змушував усіх товаришів реготати до безпам'ятства. Досить було йому сказати одне слово, зробити один рух, щоб усі в класі, як скажені або божевільні, зареготали, навіть при вчителі, директорові... Він же залишався спокійним і серйозним. Поки не знали причин нашого сміху, звичайно, карали нас за нього тим, що ми повинні були, завинивши, стояти, а він один сидів; але коли нам це набридло і ми пояснили, у чому справа, уже один він стояв, а ми сиділи».

Уклін вашому превосходительству

Нестор Кукольник, товариш Гоголя по гімназії, розповідав, що в директора гімназії Івана Семеновича Орлая у Полтавській губернії, був невеликий маєток, який нілічував усього шість душ. Маєток цей розташований по сусідству із селом матері Гоголя. Із цією обставиною пов'язаний цікавий випадок.

Іван Семенович не дозволяв, щоб учні під час занять прогулювалися коридорами, а Гоголь любив такі прогулянки, тому не дивно, що часто зустрічав директора, але завжди виходив сухим із води. Побачивши Івана Семеновича, він не ховався, ішов назустріч, вклонявся і доповідав: «Ваше превосходительство! Я щойно отримав від матінки лист. Вона доручила засвідчити Вашому превосходительству уклін і довести до Вашого відома, що у вашому

маєтку все йде добре». – «Душевно дякую! Будете писати до матері - не забудьте поклонитися від мене й подякувати». Такою була звична відповідь Івана Семеновича, і Гоголь безкарно продовжував свою прогулянку коридорами.

У кого краще вийшло

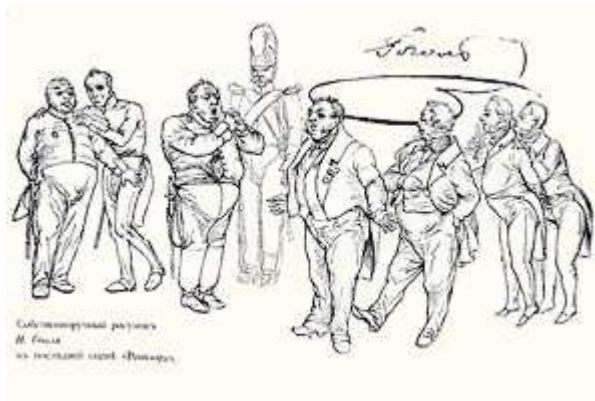
У Гімназії вищих наук князя Безбородька професор словесності Парфеній Нікольський змушував учнів писати вірші. На одному з уроків Гоголь подав йому вірш Пушкіна, здається, «Пророк». Нікольський прочитав і, за звичкою, почав перероблювати. Коли вірш був відредагований і повернутий уявному автору зі словами, що так погано писати соромно, Гоголь не витримав і сказав: «Так це не мої вірші» – «А чії?» – «Пушкіна. Я спеціально їх Вам підсунув, тому що Вам ніяк догодити не можна». Професор не розгубився: «Ну що ти розумієш! Хіба Пушкін теж безграмотно не може писати? Ось тобі доказ, порівняй, у кого краще вийшло».

Похорони Александра Македонського

Одного разу на уроці загальної історії учитель з великим запалом розповідав про подвиги Александра Македонського і, завершивши розповідь смертю полководця, запитав: «Ну, пане Гоголь-Яновський, а після смерті Александра Македонського що відбулося?» – «Похорони», – відповів той. Весь клас засміявся разом із учителем.

Як Гоголь провчив хвалька

Був між учнями хвастун, який часто хизувався перед іншими маєтками свого батька, хоча всі знали, що це неправда. Хвастання це набридло усім, але ніхто не наважувався зупинити товариша. Одного разу під час подібного хвалькування, Гоголь вийняв із кишені сопліку й раптом засвистів. Усі засміялися. Хвастун замовк, почервонів, заплакав і з того часу більше не хвастався.

Ілюстрація М.Гоголя до комедії "Ревізор"

Випадок у бібліотеці

Якось Гоголь приїхав до Києва й вирішив прогулятися містом. Випадково звернув увагу на опудало кабана, виставлене, як це не дивно, у вікні бібліотеки. Саме в цей час почався сильний дощ, тому письменник вирішив зайти в приміщення, подивитися на книги й водночас перечекаати зливу. Власник бібліотеки, побачивши непоказну постать, грубо запитав:

– Що вам потрібно?

– Я зайшов перечекати дощ, – відповів Гоголь.

– Перечекати дощ? – розсердився господар. – Ви, мабуть, думаєте, що тут шинок... Ідіть геть!

Хоч Гоголь і був збентежений такою несподіваною зустріччю, але не розгубився й відповів:

– Тепер я розумію, чого у вашій вітрині виставлено опудало саме цієї тварини.

У гостях у Щепкіна

1832 року Гоголь уперше приїхав до Москви. Почув, що славетний артист Щепкін теж українець. Пішов до нього. У Щепкіна саме сиділи гості. Двері розчинили, щоб зручно було носити страви. Раптом усі побачили незнайомця. Він неквапливо роздягнувся, став на порозі, оглянув усіх і промовив:

Ходить гарбуз по городу,
Питається свого роду:
Ой чи живі, чи здорові
Всі родичі гарбузові.

Увічнений п'яниця

У 1830-х роках у петербурзькому Александрійському театрі грав малопомітний актор Прохоров, який виконував другорядні ролі. Відомий був як безпросипний п'яниця. І все ж Прохоров увійшов в історію російського театру.

На репетиціях «Ревізора» в театрі завжди бував М.В.Гоголь. Прохоров мав грати маленьку роль помічника пристава в першій дії. Коли наближався його вихід, режисер запитував: «А де Прохоров?» І завжди чув відповідь: «Прохоров п'яний». Гоголю так сподобався цей епізод, що він викреслив роль помічника пристава і замість неї написав слова, які й нині звучать зі сцени: «А Прохоров п'яний?» І відповідь городового: «П'яний».